

Vaasan yliopisto
UNIVERSITY OF VAASA

Elina Annala

Taloulosaamisen kehittäminen pankeissa

Kartoitus Suomessa toimivien pankkien taloulosaamisen
kehittämistoimista

Laskentatoimen ja rahoituksen yksikkö
Taloustieteen Pro gradu -tutkielma
Taloustieteen koulutusohjelma

Vaasa 2023

VAASAN YLIOPISTO**Laskentatoimen ja rahoituksen yksikkö**

Tekijä:	Elina Annala		
Tutkielman nimi:	Taloulosaamisen kehittäminen pankeissa : Kartoitus Suomessa toimivien pankkien taloulosaamisen kehittämistoimista		
Tutkinto:	Kauppätieteiden maisteri		
Oppiaine:	Taloustieteen koulutusohjelma		
Työn ohjaaja:	Panu Kalmi		
Valmistumisvuosi:	2023	Sivumäärä:	89

TIIVISTELMÄ:

Tässä Pro gradu -tutkielmassa tarkastellaan taloulosaamista, sen viitekehystä, taloulosaamisen edistämistä ja talousopetusta sekä perehdytään Suomessa toimiviin pankkeihin ja pankki-muotoihin. Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää taloulosaamisen ja pankkien suhdetta, ja tätä tutkitaan etenkin pankkien toteuttaman taloulosaamisen edistämistyön kautta. Tarkoituksena on kartoittaa, onko kaikilla tutkimuksessa käsitellyillä pankeilla toimia taloulosaamisen kehittämiseksi, missä määrin tällaista toimintaa on, ja millaisin toimin taloulosaamista edistetään. Tutkimuksessa tarkastellaan myös sitä, miten taloulosaamisen edistäminen liitetään pankkien strategiaan ja toimintaedellytyksiin, mistä näkökulmista pankit toteuttavat taloulosaamisen kehittämistä ja erottuvatko taustaltaan aatteelliset pankit ja lähtökohtaisesti liiketoimintapohjalta operoivat pankit toisistaan tutkimuksessa.

Tutkimuksen teoriatausta taloulosaamisesta koostettiin ajankohtaisesta kirjallisuudesta liittyen taloulosaamisen määrittelyyn ja merkitykseen, taloustaitojen opetukseen sekä taloulosaamisen kehittämiseen. Pankkeja teoriaosuudessa käsiteltiin etenkin Suomessa toimivien pankkien liiketoimintamuotojen, lainsäädännön ja historiallisen taustan kautta. Teoriaosuudessa käytiin läpi myös pankkien roolia taloulosaamisen edistämässä ja pankkien kannustimia toimia taloulosaamistyössä.

Tutkimusta varten määriteltiin tutkimusjoukko, joka kattaa manner-Suomessa operoivat, yksityisasiakkaita palvelevat ja päivittäispankkipalveluita tuottavat pankit. Näiden pankkien tuottamasta julkisesta materiaalista liittyen taloulosaamisen edistämiseen koostettiin aineisto, jota lähdettiin purkamaan tutkimuskysymysten kautta. Tutkimusaineiston käsittelyssä hyödynnettiin laadullista sisällönanalyysia ja koodausta sisällönanalyysin työkaluna. Tällä pyrittiin löytämään aineistosta temaattisia kokonaisuuksia, joilla vastattaisiin tutkimuskysymyksen siittä, millaisia taloulosaamistoimintoja pankeilla on.

Tuloksien osalta tutkimus vastasi teoriataustasta syntyneitä ennako-oletuksia. Kaikilla tutkimusjoukon pankeilla oli taloulosaamisen kehittämiseen liittyvää toimintaa, ja pankkien toteuttamat taloulosaamisen interventiot vastasivat pääosin teoriaosuudessa käsiteltyjä yleisimmin käytössä olevia taloudellisen opetuksen interventioita. Osittain aineistossa korostui osuustoiminnallisten pankkien ja säästöpankkipohjaisten pankkien painotus asiakas kohtaamisissa toteutettuun taloulosaamistyöhön. Pankkien liiketoimintamuodolla, koolla tai aatteellisella taustalla ei kuitenkaan havaittu juurikaan olevan vaikutusta pankkien toteuttamien taloulosaamisen interventioiden määrään tai laajuuteen. Tutkimusjoukossa taloulosaamisen kehittäminen liitettiin vahvasti pankkien tekemään vastuullisuustyöhön, ja tätä kautta pankkien liiketoimintaan ja strategiaan.

AVAINSANAT: taloulosaaminen, taloudellinen lukutaito, taloulosaamisen edistäminen, talouskasvatus, pankit

Sisällys

1	Johdanto	6
2	Talousosaaminen ja pankit	9
2.1	Talousosaamisen määrittely	10
2.1.1	Talousosaamisen merkitys	13
2.1.2	Talousosaaminen käytännössä	17
2.1.3	Nykytilanne ja talousosaamisen haasteet	22
2.2	Taloustaitojen opetus	27
2.3	Erilaiset pankit	33
2.3.1	Liikepankki	37
2.3.2	Säästöpankki	39
2.3.3	Osuuspankki	42
2.4	Pankkien rooli talousopetuksessa	44
3	Tutkimuksen toteuttaminen	50
3.1	Tutkittavat	50
3.2	Aineiston kerääminen ja menetelmät	51
3.3	Aineiston analysointi	52
4	Talousosaamisen edistäminen pankeissa	54
4.1	Nordea	54
4.2	Danske Bank	56
4.3	OP Ryhmä	59
4.4	POP Pankki	61
4.5	Säästöpankki	63
4.6	Oma Säästöpankki	66
4.7	S-Pankki	67
4.8	Aktia	69
4.9	Yhteenveto	70
5	Pohdinta ja johtopäätökset	75
	Lähteet	79

Liitteet	87
Liite 1. Pankkien käyttämää talousosaamisen käsitteistöä	87
Liite 2. Talousosaamisen edistämistoimet pankeissa	88
Liite 3. Pankkien tuottamaa materiaalia talousosaamisen edistämiseksi	89

Kuvat

Kuva 1.	Taloudellisen hyvinvoinnin kehittyminen.	14
Kuva 2.	Taloudellisen osaamisen ydinkyvykkyudet.	18
Kuva 3.	Taloulosaamisen kehittämisen haasteita Suomessa.	24
Kuva 4.	Luottolaitosten markkinaosuudet talletusten mukaan.	35
Kuva 5.	Suomen yleisimmät talletuspankimuodot.	37
Kuva 6.	Säästöpankkien lukumäärä Suomessa.	41
Kuva 7.	Osuuspankkien lukumäärä Suomessa.	43
Kuva 8.	Pankkityyppien osuus talletuksista 1900–1980.	45
Kuva 9.	Pankkien kannustimia taloulosaamisen edistämiseen.	47
Kuva 10.	Pankkien käyttämät käsitteet.	71
Kuva 11.	Kestävän kehityksen tavoitteet pankeissa.	73

Lyhenteet

BIS = Bank for International Settlements

EU = Euroopan unioni

HYOL = Historian ja yhteiskuntaopin opettajien liitto

INFE = International Network on Financial Education

OECD = Organisation for Economic Cooperation and Development

PISA = Programme for International Student Assessment

SDG = Sustainable development goals

YK = Yhdistyneet kansakunnat

1 Johdanto

Suomalaiset kotitaloudet ja kuluttajat ovat muutaman edellisen vuoden aikana kokeneet lukuisia poikkeuksellisia taloudellisen toimintaympäristön shokkeja ja äkillisiä muutoksia. 2020 alkanut koronapandemia vaikutti merkittävästi niin yksityisten ihmisten, yritysten kuin laajemmin yhteiskuntien kykyyn toimia tavanomaisesti ja ylläpitää taloudellista tasapainoa. 2022 Venäjä aloitti hyökkäyssodan Ukrainassa, joka on heijastunut energian ja raaka-aineiden hinnan nousuun ja kiihdyttänyt inflaatiota. Kiihtyneen inflaation hillitsemiseksi keskuspankit ovat nostaneet ohjauskorkoja, mikä puolestaan on heijastunut markkinakorkoihin ja vuonna 2023 markkinakorot ovat olleet korkeammalla tasolla kuin edellisen vuosikymmenen aikana kertaakaan. Lisäksi Suomen talous on kääntynyt taantumaan.

Samaan aikaan suomalaiset kotitaloudet ovat vuosikymmenen alhaisen korkotason aikana velkaantuneet ennätystahtiin, ja korkeimmillaan kotitalouksilla on ollut vuonna 2022 velkaa yli 134 prosenttia suhteessa käytettävissä oleviin tuloihin (Tilastokeskus, 2023). Suomalaiset ovat samaan aikaan joutuneet kokemaan niin ostovoiman heikkenemisen, lainarahan hinnan nousun kuin talouden taantuman ja sen tuomat epävarmuudet työllisyydessä. Nämä ovat valtavia taloudellisia ilmiöitä, jotka vaikuttavat jokaisen kuluttajan taloudelliseen tilanteeseen ja talouden tasapainoon.

Näitä ilmiöitä ja niiden seurauksia tulee osata ymmärtää niin kuluttajan, yrityksen kuin yhteiskuntien tasolla, jotta niihin osataan reagoida täsmällisillä ja oikea-aikaisilla toimilla. Kuluttajan on kyettävä sopeuttamaan henkilökohtaista talouttaan vastaamaan taloudellisen ympäristön vaatimuksia ylläpitääkseen taloudellista tasapainoa ja hyvinvointia, yritysten on pystyttävä varmistamaan liiketoimintansa edellytykset vaihtelevissa taloudellisissa tilanteissa ja yhteiskuntien on reagoitava vallitsevan näkemyksen mukaisesti monimutkaisiin taloudellisiin haasteisiin. Tällaisissa tilanteissa talousosaamisen merkitys korostuu erityisellä tavalla.

Taloulosaamisen tärkeys on tunnustettu Suomessa yhteiskunnallisella tasolla. Suomen Pankki (2021) on laatinut ehdotuksen Suomen taloulosaamisen edistämisen kansalliseksi strategiaksi, jonka visiona on tehdä suomalaisista maailman taloulosaavinta kansaa vuoteen 2030 mennessä. Tavoitteen merkitys on tunnustettu myös nykyisen hallituksen toimesta, ja hallitusohjelmaan onkin sisällytetty kirjaus taloulosaamisen kansallisen hankkeen toteuttamisesta (Valtioneuvosto, 2023). Tällä vahvistetaan kotitalouksien edellytyksiä huolehtia omasta taloudestaan ja ymmärtää sijoittamisen ja säästämisen riskejä ja mahdollisuuksia.

Pankit ovat merkittävä osa suomalaisten päivittäisiä taloudenhallinnan keinoja, sillä jokainen aikuinen suomalainen omistaa pankkitilin (Demirgüç-Kunt ja muut, 2018). Pankit ovat myös mukana kuluttajien suurimmissa taloudellisissa hankinnoissa, haasteissa ja onnistumisissa. On siis myös pankkien etu, että suomalaiset ovat taloulosaavaa kansaa. Tällöin pankin on helpompi täyttää esimerkiksi sijoittamiseen liittyviä lainsäädännöllisiä vaatimuksia. Osallistumalla taloulosaamisen edistämiseen pankit voivat osaltaan toteuttaa yhteiskuntavastuutaan, välttää taloulosaamattomuuden negatiivisia vaihtoehtokustannuksia ja jopa saavuttaa kilpailuetua (Kalmi & Ruuskanen, 2022).

Tutkimuksessa on tarkoitus selvittää taloulosaamisen ja pankkien suhdetta. Tätä tutkitaan etenkin pankkien toteuttaman taloulosaamisen edistämistyön kautta. Tarkoituksena on kartoittaa tekevätkö kaikki tutkimuksessa käsitellyt pankit työtä taloulosaamisen edistämiseksi sekä missä määrin ja millaisin toimin taloulosaamista edistetään. Mielenkiintoista on myös analysoida, miten taloulosaamisen edistäminen liitetään pankin strategiaan ja toimintaedellytyksiin, mistä näkökulmasta pankit toteuttavat taloulosaamisen edistämistä sekä erottuvatko taustaltaan aatteelliset pankit ja lähtökohtaisesti liiketoimintapohjalta toimivat pankit toisistaan aineistossa.

Tutkimuksen ensimmäinen luku on johdatus aiheeseen ja pyrkii selventämään, miksi taloulosaaminen on merkityksellistä nykyisessä taloudellisessa ympäristössä. Toisessa

luvussa käsitellään tutkimuksen teoriatausta niin talousosaamisen kuin pankkien näkökulmasta. Ensin käsitellään talousosaamisen määritelmä, merkitys ja käytännön ulottuvuudet sekä nykytilanne ja haasteet Suomessa. Taloustaitojen opetus, pankit ja niiden rooli talousosaamisen edistämässä käsitellään myös toisessa luvussa. Kolmas luku perehdyttää tarkemmin tutkimuksen toteuttamiseen, esittelee tutkittavat, aineiston ja aineiston analysointimenetelmät. Aineisto käydään tarkemmin läpi pankkikohtaisesti ja lopulta yhteenvedon kautta luvussa neljä. Teorian ja aineiston muodostamaa kokonaisuutta ja tästä johdettuja johtopäätöksiä esitetään luvussa viisi.

Tutkimuksen merkitystä voi tarkastella usean näkökulman kautta. Ensimmäkin tutkimus luo kattavan ja ajantasaisen selvityksen pankkien toteuttamasta talousosaamisen edistämistyöstä. Sen avulla kartoitetaan myös pankkien lähtökohtia ja näkökulmia talousosaamisen edistämiseen. Kuitenkin ennen kaikkea tutkimus on laaja-alainen katsaus pankkien toteuttamaan käytännön talousosaamistyöhön poikkeuksellisten taloudellisten shokkien ja haasteiden aikana.

2 Talousosaaminen ja pankit

Tutkimuksen teoriapohja muodostetaan luomalla katsaus siihen, mitä on talousosaaminen ja mikä on sen merkitys tavallisen ihmisen taloudellisessa päätöksenteossa ja hyvinvoinnissa. Teoriaosuudessa avataan myös, mikä on talousosaamisen edistämisen ja opetuksen tarkoitus ja mitä sillä voidaan saavuttaa. Teorialuvussa luodaan myös katsaus Suomessa toimiviin pankkeihin, niiden tyypeihin ja siihen, mikä on pankkien rooli talouskasvattajana, ja miten pankit hyötyvät talousosaamisen edistämisestä.

Tutkimuskohteena talousosaaminen on ollut jo 1950-luvulta lähtien, mutta painopiste varhaisessa tutkimuksessa on ollut taloustaitojen opetuksen sisällyttäminen koulussa tarjottavaan opetukseen ja "economic literacy", eli taloustieteellisen tietopohjan vahvistaminen ja taloustieteellisten ilmiöiden ymmärtämisen painotus (esim. Street, 1960). 2000-luvun jälkeen tutkimuskenttä talousosaamisen saralla on laajentunut, ja myös käytössä oleva käsitteistö on monipuolistunut. Englanninkielisessä kirjallisuudessa käytössä ovat esimerkiksi termit "financial literacy", "financial capability", "financial knowledge" ja jo mainittu "economic literacy". Vastaavasti suomenkielisessä kirjallisuudessa tutkitaan niin taloudellista lukutaitoa, talousosaamista, taloustaitoja kuin taloudellista kyvykkyyttä.

Tässä tutkimuksessa käytetään pääasiallisesti käsitettä talousosaaminen, sillä se on vakiintunut Suomen Pankin käytössä käsiteltäessä taloudellisten tietojen, taitojen, asenteiden sekä taloudellisesti järkevän päätöksenteon ja käyttäytymisen kokonaisuutta. Myös Laine ja muut (2020) käyttävät opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisussa käsitettä talousosaaminen tätä kokonaisuutta käsiteltäessä. Tutkielmassa pyritään kuitenkin soveltuvin osin käyttämään lähdeaineistossa käytettyjä käsitteitä.

2.1 Talousosaamisen määrittely

Taloudellinen lukutaito määritellään OECD:n (2020) neuvoston suosituksessa seuraavasti: taloudellinen lukutaito on yhdistelmä taloudellisia tietoja, taitoja, asenteita ja taloudellista käyttäytymistä, jotka ovat tarpeellisia vastuullisen taloudellisen päätöksenteon taustalla, jotta yksilö voi lopulta saavuttaa taloudellista hyvinvointia. Myös Lusardi ja Mitchell (2014) määrittelevät taloudellisen lukutaidon ihmisten kykyinä käsitellä taloudellista tietoa ja tehdä saamansa tiedon pohjalta vastuullisia valintoja talouden suunnitteluun, varallisuuden kerryttämiseen, luottoihin ja eläkkeen kerryttämiseen liittyen.

Amagir ja muut (2018) määrittelevät taloudellisen lukutaidon käsitteen hieman eri tavalla kolmen osa-alueen kautta: heidän mukaansa taloudelliseen lukutaitoon kuuluu tietämys ja ymmärrys, taidot ja käyttäytyminen sekä asenteet ja itseluottamus. Amagirin ja muiden (2018) määrittelemänä taloudellisesti lukutaitoinen henkilö tietää, mikä on taloudellisesti järkevää, omaa taidot toteuttaa taloudellisesti järkevää käyttäytymistä ja henkilöllä on itseluottamusta tai kannustin toimia taloudellisesti järkevällä tavalla. Määritelmän rakenteesta huolimatta määritelmä sisällöllisesti vastaa kuitenkin OECD:n (2020) suosittelemaa määritelmää taloudelliselle lukutaidolle.

Suomenkielisessä tutkimuskirjallisuudessa esimerkiksi Raijaksen ja Uusitalon (2012) määrittelemä talousosaaminen kattaa Amagirin ja muiden (2018) tavoin kolme ulottuvuutta, joita ovat oman talouden ja ympäröivän taloudellisen järjestelmän perusasioiden tietämys ja ymmärrys, taidot suunnitella henkilökohtaista taloutta ja hyödyntää markkinoiden tuottamat palvelut ja tarjoama informaatio, sekä ymmärrys tehtyjen päätösten ja oman toiminnan seurauksista. Amagirin ja muiden (2018) määritelmästä poiketen kolmas ulottuvuus keskittyy asenteiden sijaan tulevaisuuden huomioimiseen, jolla taloudellisesti osaava ihminen osaa huomioida tekemissään valinnoissa myös tulevaisuuden seuraamuksiin vaikuttavan elementin. Nämä Raijaksen ja Uusitalon (2012) kolme ulottuvuutta vastaavat myös OECD:n (2020) määritelmää taloudelliselle lukutaidolle, sillä molemmissa määritelmissä merkittävään osaan nousee perustana taloudel-

linen tietämys ja ymmärrys, jota osataan soveltaa henkilökohtaiseen päätöksen tekoon huomioiden myös pitkäjänteisesti tehtyjen päätösten seuraukset tulevaisuudessa.

Niin taloudellisen lukutaidon kuin talousosaamisen määritelmät sisältävät perustavanlaatuisia yhtymäkohtia, joten tässä tutkimuksessa käytetään taloudellista lukutaitoa käsitellessä myös käsitettä talousosaaminen, joka on vakiintunut muun muassa Suomen Pankin sekä opetus- ja kulttuuriministeriön tuottamassa materiaalissa (esim. Laine ja muut, 2020; Suomen Pankki, 2021; Raijas ja muut, 2020).

Määritelmiä yhdistää se, että itse taloudellinen tietämys ja taloudellisten asioiden ymmärtäminen toimivat polkuna kohti taloudellista hyvinvointia, mutta tietämyksen ja ymmärryksen lisäksi henkilön tulee asennoitua siten, että kykenee käytännössä toimimaan taloudellisesti. Asenteet ovat opittuja ja melko pysyviä, myönteisiä tai kielteisiä suhtautumistapoja, jotka tarjoavat tapoja suhtautua erilaisiin ihmisiin ja asioihin (Vilkko-Riihelä & Laine, 2012). Taloudellisen opetuksen ja taloudellisen osaamisen edistämällä on tarkoitus muuttaa ihmisten asenteita yleisesti myönteisemmäksi taloutta kohtaan. Myönteinen asenne taloutta ja oman talouden hallintaa kohtaan motivoi ihmistä ottamaan enemmän selvää talouteen liittyvistä asioista ja perehtymään omaan talouteensa. Vastaavasti taas välinpitämättömästi talouteen suhtautuva ihminen ei välttämättä usko omiin mahdollisuuksiinsa vaikuttaa omaan talouteensa ja parantaa taloudellista hyvinvointiaan.

Vilkko-Riihelän ja Laineen mukaan asenteet heijastuvat usein myös henkilön käyttäytymiseen (2012). Myös heijastuu taloudellisen osaamisen edistämisen taustalle, sillä myönteisemmäksi muuttuneet asenteet vaikuttavat usein myös ihmisen käyttäytymiseen positiivisesti. Taloudesta kiinnostunut ja siihen myönteisesti suhtautuva ihminen todennäköisesti on kiinnostunut myös oman taloutensa seuraamisesta, ja pystyy tekemään omassa elämässään taloudellisesti vastuullisempia valintoja, kun ihmiselle on muodostunut tarkka kuva omasta taloudestaan. Taloudellisesti järkevää käyttäytymistä

on esimerkiksi se, että yksilö ei kuluta pitkällä aikavälillä yli tulojensa, ja pystyy arvioimaan kuluttamisen preferenssejään realistisesti ja suhteuttamaan ne tulotasoonsa.

Taloudellisen tietämyksen lisäämisen ja asenteiden sekä käyttäytymisen muutoksien tavoitteena on lopulta taloudellinen hyvinvointi ja taloudellisesti hyvinvoiva ihminen. Amagir ja muut (2018) esittävät, että taloudellinen lukutaito tukee henkilökohtaista taloutta ja taloudellista hyvinvointia. Taloudellisen hyvinvoinnin he puolestaan määrittelevät tilanteeksi, jossa henkilökohtainen talous on sillä tasolla, että henkilö pystyy saavuttamaan ja ylläpitämään haluamaansa elintaso omalla tulotasollaan.

Brüggen ja muut (2017) lisäävät taloudellisen hyvinvoinnin määritelmään vielä taloudellisen riippumattomuuden ja tulevaisuuteen suuntaavan elementin. Heidän mukaansa taloudelliseen hyvinvointiin kuuluu myös odotettu elintaso ja sen saavuttaminen tulevaisuudessa, sekä taloudellinen vapaus, jonka ansioista ihminen ei ole pakotettu tekemään tiettyjä taloudellisia valintoja rajoitteiden puitteissa kattaakseen peruselintarpeensa. Brüggen ja muut (2017) korostavatkin, että taloudellisen vapauden puitteissa yksilön ei tarvitse huolehtia taloudellisista rajoitteista, ja siten vapaus lisää yksilön kokemaa taloudellista hyvinvointia.

Taloudelliseen osaamiseen liittyy läheisesti myös taloudellisen selviytymiskyvyn tai taloudellisen resilienssin käsite. Psykologiassa resilienssi mielletään psyykkiseksi selviytymiskyvyksi ja joustavuudeksi (Mieli Suomen Mielenterveys ry, 2022). Resilienssin tarkoituksena on auttaa ihmistä joustamaan ja selviytymään kohtaamistaan haasteista ja vaikeista tilanteista, ja tukea tulevaisuudenuskoa ja myönteisyyttä sekä uskoa omaan vaikutusmahdollisuuksiin (Mieli Suomen Mielenterveys ry, 2022). Sitra (2022) määrittelee resilienssin laajemmin koskemaan ihmisen lisäksi ympäröiviä yhteisöjä: resilienssi on ihmisen ja yhteisön kykyä toimia erilaisissa ja vaihtuvissa olosuhteissa sekä kohdata häiriöitä ja kriisejä ja toipua näistä.

Euroopan unioni/OECD:n (2022) taloudellisen osaamisen viitekehyksessä resilienssiin otetaan taloudellinen näkökulma. Taloudellinen selviytymiskyky on yksilöiden tai kotitalouksien kykyä vastustaa, sopeutua ja toipua negatiivisista shokeista, jotka aiheuttavat taloudellisia seuraamuksia. Näitä shokkeja ovat niin makro- kuin mikrotason shokit, eli shokit voivat syntyä ulkoisesta ympäristöstä, kuten esimerkiksi sodan tai luonnonkatastrofin seurauksena tai henkilökohtaisen elämän kriiseistä, kuten esimerkiksi erosta tai työpaikan menettämisestä.

Teoriassa siis talousosaamisen ja taloudellisten kykyjen vahvistaminen näkyy asenteiden ja käyttäytymisen muutosten myötä taloudellisen hyvinvoinnin ja taloudellisen selviytymiskyvyn kasvamisena, mutta polku ei käytännössä ole näin suoraviivainen, ja talousosaamisen kehittämisen vaikutuksista taloudelliseen käyttäytymiseen ja hyvinvointiin onkin lukuisia eri tutkimuksia (ks. esim. Carlin & Robinson, 2012; Kaiser & Menkhoff, 2017; Kaiser ja muut, 2022). Tutkimukset niin puoltavat taloudellisen osaamisen kehittämisen positiivisia vaikutuksia taloudelliseen käyttäytymiseen ja hyvinvointiin kuin myös kyseenalaistavat opetuksen lopullisia vaikutuksia yksilöiden talousosaamisen kehittymiseen. Tutkimuksia käsitellään alaluvussa taloustaitojen opetuksesta.

2.1.1 Talousosaamisen merkitys

Kuitenkaan talousosaamisen merkitystä ei tule vähätellä, sillä jokainen suomalainen aikuinen omistaa pankkitilin (Demirgüç-Kunt ja muut, 2018). Jokaisella suomalaisella oikeustoimikelpoisella täysi-ikäisellä on siis jokin väline seurata henkilökohtaista talouttaan ja käsitellä omaa talouttaan. Tärkeää olisi siis se, että jokaisella pankkitilin omistavalla suomalaisella olisi myös valmiudet hyödyntää omistamaansa pankkitiliä ja edistää taloudellisen osaamisensa avulla taloudellista hyvinvointiaan.

Määritellessään taloudellista hyvinvointia Brügger ja muut (2017) esittävät kolme tasoa, jotka hyötyvät taloudellisen hyvinvoinnin lisääntymisestä: henkilökohtaisen ja kollektiivisen tason, organisaatiotason sekä yhteiskunnallisen tason. Nämä tasot on

esitetty myös kuvassa 1 osana ketjua taloudellisen osaamisen edistämisen interventioista taloudellisen hyvinvoinnin seurauksiin. Myös Cole ja muut (2011) ovat löytäneet tutkimuksissaan yhteyden taloudellisen käyttäytymisen ja hyvinvoinnin välillä. Kuva 1 on mukailtu Brügger ja muiden (2017) luomasta viitekehystä taloudelliselle hyvinvoinnille.

Kuva 1. Taloudellisen hyvinvoinnin kehittyminen (mukaillen Brügger ja muut, 2017).

Brügger ja muiden (2017) mukaan yksilö- ja kollektiivitasolla taloudellisesta hyvinvoinnista ja taloudellisesta osaamisesta syntyy konkreettisia seuraamuksia, joiden ansiosta yksilö voi lähipiirinsä kanssa paremmin niin elämänlaadun, menestymisen, onnellisuuden, terveyden ja ihmissuhteiden osalta. Esimerkiksi taloudellisesti osaamaton kuluttaja todennäköisemmin maksaa ottamistaan lainoista korkeampia korkoja ja kustannuksia, kerryttää erilaisia luottoja sekä kohtaa ongelmia luottojen takaisinmaksussa kuin taloudellisesti osaavampi yksilö (mm. Demirgüç-Kunt ja muut, 2018; Hastings ja muut, 2013).

Tiukka taloudellinen tilanne, ongelmat luottojen takaisinmaksussa ja taloudellisen puskurin puuttuminen vaikuttavat merkittävästi yksilön kokemaan taloudelliseen turvaan ja siten yksilön kokema stressi omasta taloudellisesta tilanteestaan voi olla taloudellisesti osaamattomilla korkeampi. Dunn ja Mirzaie (2014) selvittävät tutkimuksessaan, että etenkin vakuudettomat luotot, joista usein maksetaan

korkeampia korkoja ja jotka ovat usein tiukempia maksuaikataulultaan, lisäävät yksilöiden kokemaa stressiä omasta kyvystään suoriutua velkojensa maksusta. Vilkko-Riihelä ja Laine (2013) esittävät pitkittyneen stressin puolestaan aiheuttavan kielteistä ylikuormitusta, joka voi heikentää niin fyysistä kuin psyykkistä terveyttä, sekä aiheuttaa ongelmia ihmissuhteisiin.

Organisaatiotasolla taloudellinen hyvinvointi ja taloudellisen osaamisen edistäminen liittyvät vahvasti yritysvastuun raportoimiseen ja yhteiskuntavastuun kehittämiseen (Brüggen ja muut, 2017). Kalmi ja Ruuskanen (2022) esittävät talousosaamisen edistämisen käytännön hyötyinä organisaatioille positiiviset miellelyhtymät, jotka syntyvät asiakkaiden talousosaamisen kehittämisestä. Pankin – tai laajemmin organisaation – investoinnit asiakkaiden taloudellisen osaamisen kehittämiseen luovat luottamusta organisaation ja asiakkaan välille, sekä edistävät positiivisesti organisaation mainetta ja imagoa sekä organisaatiosta syntyviä mielikuvia.

Brüggen ja muut (2017) korostavat, että taloudellisella osaamisella ja hyvinvoinnilla on myös yhteiskuntatason seuraamuksia. He huomauttavat, mikäli yhteiskunnassa moni joutuu samanaikaisesti kohtaamaan taloudellisia ongelmia, syntyy tästä myös yhteiskunnallinen ongelma. Helmikuussa 2022 Venäjän aloittama hyökkäyssota Ukrainassa on aiheuttanut monenlaisia taloudellisia haasteita kaikille konfliktin osapuolille sekä osapuoliin sidoksissa oleviin yhteiskuntiin ja organisaatioihin. Sodan alkamisen jälkeen elinolosuhteet ovat muuttuneet merkittävästi niin Ukrainassa sodan vuoksi kuin Venäjällä taloudellisten pakotteiden takia. Tilanne on vaatinut taloudellista resilienssiä suhteuttaa suhteellisen vakiintunut tulotaso äkillisesti sodan takia nousseisiin välttämättömien menojen kustannuksiin. Kulutuksen supistuminen ja sosiaaliturvan tarpeen kasvaminen puolestaan vaikuttavat yhteiskunnan hyvinvointiin negatiivisesti (Brüggen ja muut, 2017).

Yllä esimerkkinä kuvailtu tilanne on poikkeuksellinen eksogeeninen shokki, eikä itsessään synny yhteiskunnan taloudellisen osaamisen puutteesta, mutta yhteiskunnan

reaktio tilanteeseen kuvaa yhteiskunnan taloudellista osaamista ja hyvinvointia. Widdowson ja Hailwood (2007) ovat tutkineet taloudellisen osaamisen ja taloudellisten järjestelmien vakauden sekä tehokkuuden yhteyttä. Heidän mukaansa taloudellisen osaamisen kehittäminen voi johtaa parhaimmillaan taloudellisen sektorin kasvuun ja suhdanneherkkyyden vähenemiseen talouksissa. Kehittyneissä talouksissa talousosaamisen edistämisen on havaittu ehkäisevän syrjäytymistä ja kansalaisten eriarvoistumista (Suomen Pankki, 2021). Vastaavasti kehittyvissä talouksissa ja yhteiskunnissa talousosaamisen kehittämällä, taloudellisen inklusion lisäämisellä ja taloudellisten innovaatioiden hyödyntämisellä voidaan lisätä ihmisten hyvinvointia ja taloudellista tasapainoa sekä yhteiskuntien läpinäkyvyyttä ja luotettavuutta (Muralidharan ja muut, 2016).

Lusardi ja Mitchell (2014) ovat nostaneet esille talousosaamisen kehittämisen merkityksen myös yhteiskuntien tasolla. He korostavat, että vaikka taloudellisen lukutaidon kehittämisen kustannukset tulevat olemaan merkittävät, niin myös ylivelkaisuuden, köyhyyden ja likviditeettirajoitteiden kustannukset ovat huomattavia. Tämä noteerataan myös Yhdistyneiden kansakuntien (2022) kestävän kehityksen tavoitteissa. Kestävän kehityksen tavoitteet ovat YK:n määrittelemiä tavoitteita, joilla pyritään saavuttamaan menestys ja hyvinvointi ihmisille ja yhteiskunnille nyt ja tulevaisuudessa. Klapper ja muut (2016) esittävät raportissaan taloudellisen inklusion merkityksen kestävän kehityksen tavoitteiden saavuttamisessa. He esittävät, että kestävän kehityksen tavoitteista ensimmäinen – köyhyyden poistaminen – liittyy suoraan taloudellisen hyvinvoinnin ja taloudellisen inklusion edistämiseen, ja tässä talousosaamisen kehittäminen on merkittävässä roolissa.

Muutkin kestävän kehityksen tavoitteet liittyvät välillisesti taloudellisen inklusion ja talousosaamisen edistämiseen, ja esimerkiksi hyvän koulutuksen tarjoaminen, ihmisarvoisen työn ja talouskasvun saavuttaminen, eriarvoisuuden vähentäminen sekä vastuullisen kuluttamisen vaaliminen ovat tavoitteita, joihin liittyy myös taloudellinen näkökulma. Myös esimerkiksi nälänhädän poistamiseksi, terveyden ja hyvinvoinnin

lisäämiseksi ja puhtaan veden varmistamiseksi ihmisillä tulee olla myös taloudellisia resursseja ja työkaluja käytössään sekä valmiudet käyttää niitä oman hyvinvointinsa edistämiseksi. Laajemmassa mittakaavassa taloudellinen hyvinvointi ja inklusio on myös edellytys yhteiskunnan taloudellisten ja sosiaalisten tavoitteiden, kuten tasa-arvoisen ja rauhanomaisen yhteiskunnan, saavuttamisessa (Klapper ja muut, 2016).

Talousosaamisella on siis valtavaa merkitystä niin yksilön, yhteisön kuin yhteiskunnan kannalta. Yksilö pystyy talousosaamisen kehittämisen kautta vaikuttamaan muun muassa taloudellisen hyvinvoinnin edellytyksiinsä sekä taloudelliseen selviytymiskykyynsä. Yhteisöt ja organisaatiot pystyvät vaikuttamaan omiin toimintaedellytyksiinsä ja ulkoiseen brändiinsä. Yhteiskunnat vähentävät talousosaamisen edistämällä muun muassa korruptiota, syrjäytymistä ja suhdanneherkkyyttä sekä edistävät taloudellista inklusiota, kestäväää kehitystä sekä tasa-arvoista yhteiskuntaa.

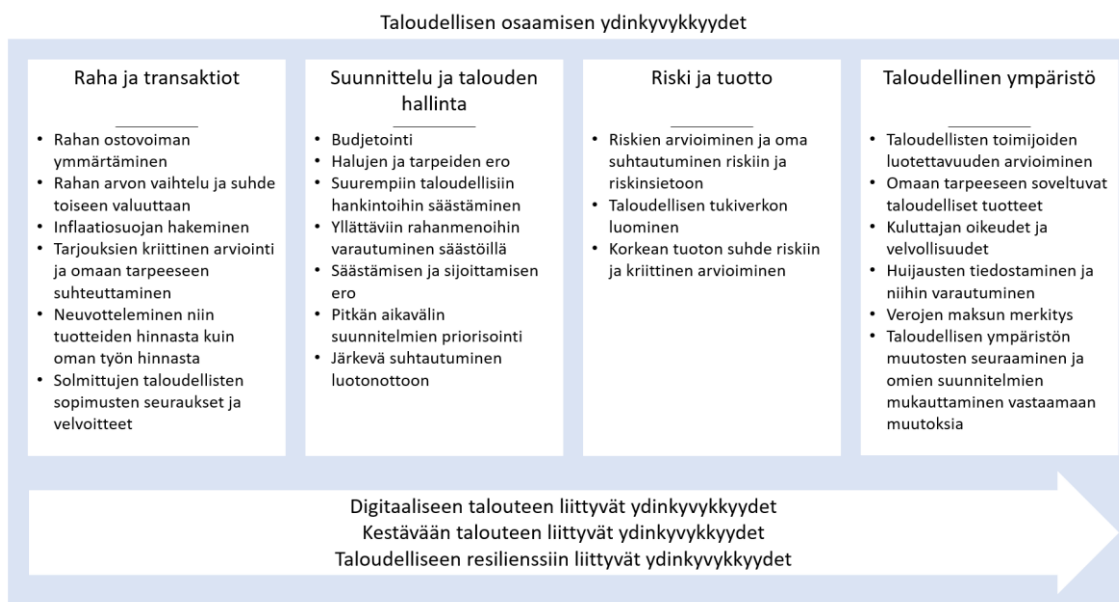
2.1.2 Talousosaaminen käytännössä

Talousosaamisella on siis suuri merkitys niin yksilön omassa taloudenhallinnassa kuin laajemmalla tasolla yhteiskunnan ja maailmantalouden ylläpidossa sekä kestävään talouden luomisessa. Talousosaamisen määritelmässä on jo esitetty, mitä yksilön tulee osata ja hallita kyetäkseen toimimaan taloudellisesti järkevästi, mutta tarkemmin käytännön toimet, joita ihmisen tulee toteuttaa talousosaamisen ylläpitämiseksi, on esitetty OECD:n (2016) viitekehyksessä. Tätä on täydennetty Euroopan unionin ja OECD:n (2022) yhteistyössä kehitetyllä aikuisten taloudelliset ydinkyvykkyudet -viitekehyksellä.

OECD:n (2016) taloudellisen osaamisen viitekehysten mukaan aikuisen tulisi hallita tiettyjä ydinkyvykkyksiä, jotka toimivat taloudellisesti järkevän käyttäytymisen pohjana arjessa yksilön oman taloudellisen hyvinvoinnin edistämiseksi ja ylläpitämiseksi. Näiden lisäksi viitekehysten mukaan aikuisilla tulisi olla tiettyjä

asenteita ja motivaatiota taloudellisen hyvinvoinnin tukemiseksi. Kuitenkin viitekehyksessä korostetaan sitä, että kaikkien ei tarvitse hallita kaikkia viitekehyksessä mainittuja taloudellisia taitoja oman taloudellisen hyvinvoinnin saavuttamiseksi, vaan tärkeää on, että yksilöllä on tarpeeksi osaamista vastuullisten taloudellisten valintojen tekemiseksi huomioiden omat henkilökohtaiset valmiudet ja rajoitteet sekä ympäristön tuomat mahdollisuudet ja esteet.

Alla kuvassa 2 on esitetty yksinkertaistettu versio OECD:n (2016) viitekehyksestä aikuisten taloudellisen osaamisen ydinkyvykkyyksistä. Kuvaa on mukautettu siten, että se viitekehyksen kattaa neljä osa-aluetta, jotka tulisi huomioida taloudellisessa osaamisessa, ja näiden alla eriteltynä muutamia käytännön toimia, tietoja ja asenteita, joita taloudellisesti osaavan aikuisen tulisi hallita OECD:n (2016) taloudellisen osaamisen viitekehyksen mukaan. Tämän lisäksi kuvaan 2 on täydennetty Euroopan unioni/OECD:n (2022) viitekehyksessä korostamat kyvykkyydet liittyen digitaalisiin taitoihin, taloudelliseen kestävytyteen sekä taloudelliseen resilienssiin.

Kuva 2. Taloudellisen osaamisen ydinkyvykkyydet (mukaillen OECD, 2016 ja Euroopan unioni/OECD, 2022).

Taloudellisesti osaavan aikuisen tulisi siis hallita OECD:n (2016) viitekehyksen mukaisesti niin rahaan ja transaktioihin, suunnitteluun ja taloudenhallintaan, riskiin ja tuottoon sekä taloudelliseen ympäristöön liittyviä osaamisalueita. Viitekehyksessä on laajemmin eritelty näihin osaamisalueisiin liittyviä tietoja ja taitoja, mutta kuvassa 2 on esitettynä osaamisalueisiin liittyviä perustavanlaatuisia kyvykkyyksiä, jotka luovat pohjan laajempien tietojen ja taitojen kehittämiseksi.

Raha ja transaktiot osaamisalue kattaa rahaan ja maksamiseen sekä rahan käyttötapoihin ja tulojen kerryttämisen liittyviä kyvykkyyksiä. Talousosaamisen korkealla tasolla aikuinen ymmärtää muun muassa rahan ostovoiman merkityksen, sen, että rahaa esiintyy eri muodoissa kuten käteisenä ja digitaalisena, sekä rahan arvon vaihtelun ja sen suhteen toiseen valuuttaan. Talousosaava aikuinen osaa hakea omaisuudelleen inflaatio suojaa, eli tarpeeksi korkeaa tuottoa kattamaan inflaation aiheuttaman rahan arvon laskun, sekä osaa neuvotella niin ostamiensa tuotteiden hinnasta kuin tuottamansa työn hinnasta. Taloudellisesti osaava aikuinen vertailee myös kriittisesti erilaisia tarjouksia ja osaa suhteuttaa tarjoukset omaan todelliseen tarpeeseensa. Tämän lisäksi taloudellisesti kyvykäs aikuinen myös kykenee ymmärtämään tekemiensä taloudellisten sopimusten seuraukset ja ymmärtää velvoitteet, jotka hänen täytyy täyttää sopimusten johdosta.

Suunnittelu ja talouden hallinta osaamisalue korostaa taloudellisessa osaamisessa sitä, että taloudellisesti osaava aikuinen osaa huomioida toiminnassaan niin päivittäisen rahankäytön suunnittelun kuin myös pitkän aikavälin taloudelliset tavoitteet. Tällä osaamisalueella pätevän aikuisen tulisi osata budjetoida tulojaan ja menojaan, ja kyetä säästämään pitkällä aikavälillä suurempiin taloudellisiin hankintoihin kuten esimerkiksi asuntoon. Hänellä tulisi olla myös valmiudet ja kyky kerryttää puskurivaroja yllättäviin menojen varalle sekä ymmärtää säästämisen ja sijoittamisen ero. Taloudelliseen kyvykkyyteen tällä osaamisalueella kuuluu myös pitkän aikavälin priorisointi ja järkevä suhtautuminen luotonottoon, eli taloudellisesti kyvykäs pystyy lainaamaan tarpeisiinsa

soveltuvan määrän rahaa kohtuullisella korolla ja suoriutuu maksuvelvoitteistaan ajallaan ja kommunikoi velkojan kanssa yllättävissä tilanteissa avoimesti.

Riskiin ja tuottoon liittyvät ydinkyvykkyydet edellyttävät talousosaavalta aikuiselta kykyä arvioida riskejä ja henkilökohtaista suhtautumistaan riskiin ja riskin sietämiseen. Aikuisen tulisi osata kriittisesti arvioida millaista riskiä pystyy sietämään ja minkälaista tuottoa haluaa omaisuudelleen, ja vastaavatko nämä tuotto-odotukset henkilökohtaista riskinsietokykyä. Taloudellisesti kyvykkään aikuisen olisi tärkeä myös luoda ympärilleen taloudellinen turvaverkko, josta saa tarvittaessa tukea taloudellisissa haasteissa. Tällainen turvaverkko voi olla esimerkiksi vakavan sairauden vakuutus, joka korvaa taloudellisia menetyksiä, mikäli työnteko estyy vakavan sairauden takia.

Taloudellinen ympäristö puolestaan viittaa yksilöä ympäröivän taloudellisen järjestelmän piirteisiin. Tällä osa-alueella taloudellisesti kyvykäs aikuinen osaa huomioida ympäröivät taloudellisen järjestelmän, siihen liittyvät kustannukset ja sen tuomat hyödyt. Taloudellisesti kyvykäs aikuinen osaa arvioida maksamansa veron määrän ja pyrkii hyödyntämään verotuksessa vähennykset, joihin on oikeutettu, ja myös ymmärtää roolinsa tuomat oikeudet ja velvollisuudet kuluttajana, sekä osaa etsiä omiin tarpeisiinsa sopivat tuotteet ja palvelut. Taloudellisesti osaava aikuinen on myös valveutunut huijausten varalta ja aktiivisesti seuraa taloudellisen ympäristön muutoksia ja pystyy mukauttamaan omia suunnitelmiaan vastaamaan taloudellisen ympäristön tuomia muutoksia.

Euroopan unioni/OECD:n (2022) täydentämä taloudellinen viitekehys aikuisten taloudellisen osaamisen kehittämiseksi huomioi OECD:n (2016) viitekehysten määrittämien osa-alueiden lisäksi myös etenkin Euroopan unionin alueella merkittävät ulottuvuudet, digitaalisten taitojen hallinnan, taloudellisen kestävyuden huomioimisen sekä taloudellisen selviytymiskyvyn vahvistamisen. Nämä eivät erikseen muodosta uusia osaamisalueita taloudellisen osaamisen viitekehukseen, vaan kyvykkyydet on huomioitu jokaisella osaamisalueella integroituina kyvykkyyksinä.

Euroopan unionin alueella esimerkiksi digitaalisten taitojen hallitseminen talousasioiden hoitamisessa on korostunut varsinkin koronapandemian myötä, kun kasvokkain tapahtuvia kohtaamisia on pyritty välttämään, ja asiointia on pyritty siirtämään mahdollisimman paljon digitaalisten kanavien kautta tapahtuvaksi. Tämän vuoksi Euroopan unioni/OECD:n (2022) viitekehys korostaakin erilaisten digitaalisten taitojen tärkeyttä oman talouden hallinnassa ja taloudellisen osaamisen edistämisessä. Tällaisia taitoja ovat esimerkiksi luotettavan informaation löytäminen digitaalisista kanavista, digitaalisten maksutapojen hyödyntäminen turvallisesti sekä henkilökohtaisten tietojen – kuten henkilötunnusten, salasanojen tai käyttäjätunnusten – tallentaminen turvallisessa muodossa myös digitaalisissa ympäristöissä.

Taloudellisen kestävyuden ja vastuun Euroopan unioni/OECD:n (2022) viitekehys huomioi myös osaamisalueiden läpi kattavina kyvykkyyksinä. Viitekehyksessä taloudellisesti kyvykkään aikuisen tulisi huomioida taloudellisessa päätöksenteossaan viherpesun mahdollisuus, sekä valita sellaisia taloudellisia tuotteita ja palveluita, jotka kohtaavat yksilön omat vaatimukset ja preferenssit kestävyuden ja vastuullisuuden suhteen. Lisäksi taloudellisen kestävyuden osalta kyvykäs aikuinen on tietoinen taloudellisen kestävyuden ulottuvuuksista ja ymmärtää periaatteet näiden ulottuvuuksien (ympäristö, sosiaalinen ja hallinnollinen) pohjalla, sekä ymmärtää, että ulottuvuudet voi vaikuttaa esimerkiksi yhtiöiden tai sijoitustuotteiden taloudelliseen suoriutumiseen (Euroopan unioni/OECD, 2022). Hän myös ymmärtää, että yksilön henkilökohtaisilla taloudellisilla valinnoilla on seurauksia, jotka vaikuttavat koko talouden, yhteisön ja yhteiskunnan kestävyteen.

Koronapandemian aikana myös korostui kotitalouksien kyky ehkäistä yllättäviä taloudellisia shokkeja ja vastata niihin merkittävien ongelmien välttämiseksi. Tätä Euroopan unioni/OECD:n (2022) viitekehyksessä kuvataan taloudelliseen resilienssiin liittyvillä kyvykkyyksillä. Kykyään sietää yllättäviä taloudellisia shokkeja taloudellisesti kyvykäs aikuinen voi kasvattaa ymmärtämällä, että yksilön tulotaso voi vaihdella ja

yksilön tulisi osata sopeuttaa kulutustaan käytettävissä olevien tulojen mukaan. Taloudellisesti kyvykäs aikuinen osaa myös taloudellisen shokin kohdatessa löytää parhaan tilanteeseen sopivan vaihtoehdon shokin selvittämiseksi sekä ymmärtää omaan talouteensa kohdistuvat taloudelliset velvoitteet ja osaa varautua niihin.

Nämä osa-alueet luovat pohjan OECD:n (2016) ja European Union/OECD:n (2022) viitekehyksien mukaisesti taloudellisen osaamisen kehittämiseksi ja edistämiseksi. Taloudellinen osaaminen ei kuitenkaan vaadi sitä, että kaikki kyvyt tulisi hallita samanaikaisesti ja pysyvästi. Viitekehykset jättävät tilaa ihmisen osaamisen dynaamisuudelle, sillä kaiken osaamisen – kuten myös taloudellisen osaamisen – taso vaihtelee ihmisen mielenkiintojen, iän, elämäntapahtumien ja muiden vastaavien merkittävien osatekijöiden vuoksi läpi eliniän. Tärkeää on kuitenkin, että taloudellisesti osaavalla aikuisella on valmiudet lähteä kehittämään näitä kykyjä ja osaamisalueita parhaimpansa mukaan oman taloudellisen hyvinvointinsa edistämiseksi.

2.1.3 Nykytilanne ja talousosaamisen haasteet

Nykyinen taloudellinen elinympäristö vaatii ihmiseltä huomattavia kykyjä luovia taloudellisten päätösten ja valintojen verkostossa oman hyvinvointinsa parantamiseksi. Esimerkiksi asuntolainaa hakevan ei ainoastaan tule osata verrata saamiaan asuntolainatarjouksia koron ja lainaehtojen osalta, vaan lainaajan tulisi myös osata arvioida talouttaan ja taloudellisessa ympäristössä tapahtuvia muutoksia vuosikymmenien osalta, kun velkaa maksetaan takaisin. Viime vuosikymmenet ovat osoittaneet sen, että taloudelliset lamat, negatiiviset korot, sodat, kansainväliset pandemiat sekä korkea inflaatio ovat ilmiöitä, joita tavallinen asuntolainaja voi kohdata vuosikymmeniä kestävässä lainanmaksun aikana. Asuntolainajan tulisisikin osata sopeuttaa oma taloutensa vastaamaan kulloinkin vallitsevaa taloudellista ympäristöä ja löytää tästä ympäristöstä itselleen eniten taloudellista hyvinvointia tuottavia ratkaisuja.

Koska nykyinen taloudellinen ympäristö on niin vaihteleva ja ympäristön muutokset ovat tavattoman nopeita, on taloudellisesta osaamisesta tullut monien maiden tärkeä prioriteetti talousongelmien ehkäisyssä (OECD, 2020). Vuoden 2008 finanssikriisin jälkeen kuluttajan suojeluun on havahduttu sääntelyn, lainsäädännön ja ohjeistuksien kautta (Lusardi & Klapper, 2020). Viime aikoina myös talousosaaminen on otettu työkaluksi tähän haasteeseen vastatessa ja yli 70 maata sekä talousaluetta on muodostanut kansallisia strategioita talousosaamisen kehittämiseksi (OECD, 2020).

Myös Suomen Pankki (2021) on julkaissut kansallisen talousosaamisen strategian, jonka tarkoituksena on saada suomalaiset ymmärtämään talousosaamisen merkityksen omassa elämässään sekä toimimaan oman taloutensa osalta kestävällä ja eettisellä tavalla. Tämän lisäksi strategian tavoitteena on myös yhtäläisesti ennaltaehkäistä kansalaisten ongelmia oman talouteen liittyen kuin myös tukea kansalaisia siten, että he pystyvät tekemään heille mahdollisimman paljon hyötyä tuottavia päätöksiä finanssimarkkinoilla. Kunnianhimoisen strategian visiona on suomalaisten talousosaamisen kehittäminen siten, että se olisi maailman parhaalla tasolla vuoteen 2030 mennessä. Kunnianhimoisen strategia on huomioitu myös Suomen yhteiskunnallisten päättäjien viittoittamassa hallitusohjelmassa (Valtioneuvosto, 2023).

Viimeaikaisten tutkimusten (mm. Kalmi & Ruuskanen, 2016; Laine ja muut, 2020; Lusardi & Klapper, 2020) mukaan suomalaisten talousosaaminen on jo lähtökohtaisesti hyvällä tasolla. Esimerkiksi viimeisimmissä talousosaamista mitanneissa PISA-testeissä suomalaiset nuoret suoriutuivat vertailujoukon toiseksi parhaiten (Laine ja muut, 2020). Nuorten lisäksi myös aikuisten talousosaaminen on Kalmin ja Ruuskasen (2016) tutkimusten mukaan varsin korkealla tasolla kansainvälisesti verraten.

Viimeaikaisista kansainvälisistä tutkimuksista muun muassa Lusardin ja Klapperin (2020) sekä Klapperin ja muiden (2015) tutkimukset vahvistavat käsitystä suomalaisten korkeasta talousosaamisen tasosta. Klapperin ja muiden (2015) raportissa Suomi sijoittui 10. sijalle talousosaamisessa 142 vertailumaan joukossa ja Lusardin ja

Klapperin (2020) mukaan suomalaisista noin 65 prosenttia on taloudellisesti lukutaitoisia. Euroopassa Intrum (2019) on tutkinut talousosaamista osana taloudellisen hyvinvoinnin barometria, ja heidän raportistaan ilmenee, että Suomi suoriutui parhaiten taloudellisen lukutaidon ja tietämyksen osalta 24 vertailumaan joukosta.

Lähtökohdat talousosaamisen strategian vision saavuttamiseksi ovat hyvät, mutta niin Suomen Pankin (2021) talousosaamisen strategia, Raijaksen ja muiden (2020) koonti talousosaamiseen liittyvistä tutkimuksista sekä Laineen ja muiden (2020) yhteenveto PISA 2018 -tuloksista nostaa esille ongelmakohtia, joihin tulisi puuttua, jotta kansalaisten talousosaamisen tasoa voitaisiin edistää. Nämä ongelmakohtat ovat koottu myös yhteenvetona kuvaan 3.

Kuva 3. Talousosaamisen kehittämisen haasteita Suomessa.

Laine ja muut (2020) nostavat suomalaisnuorten PISA 2018 -tuloksista esiin oppilaskohtaiset eroavaisuudet talousosaamisen tasossa. Koulujen välillä tutkimuksesta ei noussut merkittäviä eroja talousosaamisessa, mutta koulujen sisäinen hajonta oppilaiden talousosaamisen tasossa oli jopa toiseksi suurinta koko tutkimuksen vertailujoukossa. Suomessa on siis merkittävästi tutkimuksessa hyvin pärjänneitä nuoria sekä vastaavasti tutkimuksessa heikosti suoriutuneita nuoria. Laine ja muut (2020) esittävät PISA 2018 -tuloksista, että erot talousosaamisessa sukupuolten välillä eivät ole merkittäviä, mutta sosioekonominen tausta luo merkittävää hajontaa talousosaamisen tasossa nuorten kohdalla. Sosioekonomisella taustalla Laine ja muut (2020) tarkoittavat esimerkiksi vanhempien koulutustaustaa, ammattiasemaa sekä perheen tulotaso ja varallisuutta.

Vanhempien sosioekonomisen taustan ja talouskasvatuksen lisäksi Laine ja muut (2020) havaitsivat PISA 2018 -tuloksista taloustaitoja opettavan opettajan merkityksen suomalaisten nuorten talousosaamisen tasoon. Suomessa siis opettajan antamalla talousopetuksella oli vertailuaineistossa poikkeuksellisen suuri merkitys nuorten talousosaamisen tasoon. Opettajien ja opettajaopiskelijoiden näkemyksiä taloustaitojen opetukseen on selvittänyt myös Talous ja Nuoret TAT (2019). Talous ja Nuoret TAT:n julkaiseman raportin mukaan peräti 94 prosenttia opettajista kokee, että taloustiedon opettaminen on kouluissa tärkeää, ja oppilaista puolestaan 90 prosenttia näkee, että kouluissa pitäisi antaa opetusta taloudesta. Niin oppilaat kuin opettajat siis kohtaavat toisensa, kun kyseessä on taloustaitojen opetuksen merkitys kouluissa.

Talous ja Nuoret TAT (2019) nostaa raportissa kuitenkin esille opettajien taloustaitojen opetuksen puutteet, joista esimerkiksi opettajien talousosaamisen kehittämisen perustuminen opettajien omaan aktiivisuuteen nostetaan merkittäväksi. Tutkimuksessa lähes 80 prosenttia vastanneista opettajista raportoi, että talousosaamisen kehittäminen perustuu opettajien omaan aktiivisuuteen ja perehtyneisyyteen, eikä ammatillista perus- tai täydennyskoulutusta koettu tarjottavan riittävästi.

Vaikka PISA-tulokset (Laine ja muut, 2020) antavat ymmärtää, että suomalaisten nuorten osalta merkittävää eroa talousosaamisessa ei ole sukupuolten välillä, antavat tutkimukset suomalaisten aikuisten taloudellisen osaamisen tasosta eriäviä tuloksia. Esimerkiksi Kalmi ja Ruuskanen (2016) havaitsivat aikuisväestölle tehdyssä talousosaamista kartoittaneessa tutkimuksessa, että naisten ja miesten välillä on selkeä ero taloudellisen tietämyksen suhteen: tutkimukseen osallistuneista naisista jopa 36 prosentilla oli ongelmia taloudellisessa tietämyksessä, kun miehillä vastaava osuus oli 19 prosentilla. Myös Raijaksen ja muiden (2020) koonnissa sukupuolten väliset erot talousosaamisen tasossa nostetaan yhdeksi kehitysalueeksi. Myös kansainvälisissä tutkimuksissa on havaittu ero miesten hyväksi verratessa talousosaamisen tasoa sukupuolten välillä (kts. esim. Lusardi & Mitchell, 2014; Klapper ja muut, 2015; Lusardi & Klapper, 2020).

Taloudellinen tietämys ei kuitenkaan suoraviivaisesti heijastu käyttäytymiseen asti, mikä ilmenee myös Kalmin ja Ruuskasen (2016) tutkimuksesta, sillä ero taloudellisessa käyttäytymisessä oli jopa päinvastainen naisten hyväksi. Tuloksien mukaan naisista taloudellisen käyttäytymisen ongelmia kohtasi 31 prosenttia vastanneista, kun miehistä 34 prosenttia kohtasi taloudelliseen käyttäytymiseen liittyviä ongelmia.

Suomen Pankki (2021) nostaa strategiassaan esille talousosaamisen edistämisen toimijoiden ja ohjelmien päällekkäisyyden ja pirstaleisuuden. Strategiassa korostetaan sitä, että nykyisellään talousosaamisen kentällä toimii useita kymmeniä yksityisiä ja kolmannen sektorin toimijoita, jotka osittain tekevät risteävää ja päällekkäistä työtä talousosaamisen edistämiseksi. Tähän Suomen Pankin (2021) strategiassa puututaan, ja strategian yhtenä tavoitteena onkin selkeyttää toimijoiden työnjakoa ja jakaa vastuuta siten, että resursseja käytetään tehokkaammin, talousosaamista edistävän toiminnan vaikuttavuus kasvaa ja yhteistyö selkenee.

Suomen Pankin (2021) strategiassa otetaan kantaa myös siihen, että jatkossa kansalaisten talousosaamisen tasoa ja kehittymistä tulisi seurata nykyistä paremmin, ja

tämän nostavat esille myös Raijas ja muut (2020) yhteenvedossaan suomalaisten talousosaamisen tasosta. Molemmat korostavat, että talousosaamisen kehittämistoimien vaikutuksien arvioimiseksi tulisi Suomessa kansallisella tasolla seurata myös kansalaisten talousosaamisen kehittymistä systemaattisesti. Nykyisellään talousosaamisen arviointi on perustunut lähinnä tutkijoiden ja toimijoiden omiin kannustimiin selvittää laajemmin suomalaisten talousosaamisen tasoa.

2.2 Taloustaitojen opetus

Talousosaaminen on siis merkittävä taito niin yksilön kuin yhteiskunnan taloudellisen hyvinvoinnin perustana. Tämän vuoksi yhteiskunnan eri toimijoilla on intressejä edistää kansalaisten talousosaamista. Suomen Pankki (2021) onkin linjannut talousosaamisen strategian visiokseen, että suomalaiset ovat talousosaamisen tasolla mitattuna maailman parhaita vuoteen 2030 mennessä. Tämän tavoitteen saavuttamiseksi eri toimijoiden toteuttama työ kansalaisten talousosaamisen edistämiseksi on keskeistä.

Talousopetus on määritelty OECD:n (2005) mukaan prosessiksi, jossa taloudelliset kuluttajat kehittävät ymmärrystään taloudellisista tuotteista, konsepteista ja riskeistä sekä informaation, opastuksen tai neuvonnan kautta kehittävät taitoja ja luottamusta toimiakseen henkilökohtaisen taloudellisen hyvinvointinsa edistämiseksi.

Talousopetuksella on lukuisia eri kohderyhmiä, ja sen vuoksi talousopetuksellakin on lukuisia eri muotoja ja vaikutustapoja. Kaiser ja muut (2022) nimeävät neljä eri tavanomaista interventiota talousosaamisen edistämiseen. Ensimmäinen interventiotapa talousosaamisen edistämiseksi on työpaikalla tapahtuva vaikuttaminen erilaisten työntekijäbonusohjelmien ja etutapahtumien muodossa. Suomessa työympäristöissä tapahtuva taloudellinen vaikuttaminen on kuitenkin harvinaisempaa, ja keskittyy lähinnä 5–10 vuoden päästä työelämästä eläkkeelle siirtyviin työntekijöihin (Raijas, 2020).

Suomessa kouluikäiset ja nuoret ovat tällä hetkellä talousosaamisen edistämisen ensisijainen painopiste (Suomen Pankki, 2021). Kaiser ja muut (2022) nostavat koulupohjaisen talousosaamisen opetusinterventiot yhdeksi yleisimmistä tavoista kehittää nuorten talousosaamista. Suomessa talousosaamisen edistäminen korostuu etenkin tässä elinkaaren vaiheessa, sillä useat talousosaamisen edistämiseen sitoutuneet toimijat ovat kohdistaneet ohjelmansa nimenomaan nuoriin ja kouluikäisiin (Raijas, 2020). Kuitenkin talousosaamisen vahvistamiseen tähtäävä työ ja opetus on tärkeää elämänkaaren vaiheesta riippumatta, eikä lapsuudessa ja nuoruudessa saavutetuilla taidoilla voida olettaa yksilön pärjäävän vaihtelevissa taloudellisissa toimintaympäristöissä ja haasteissa ilman taloudellisten taitojen ylläpitoa ja kehittämistä (Suomen Pankki, 2021).

Kolmantena yleisenä talousopetuksen interventiona Kaiser ja muut (2022) nostavat esille valmentavan henkilökohtaisen talousneuvonnan. Kustannuksiltaan valmentavat interventiot ovat Kaiserin ja muiden (2022) mukaan suurimpia, ja siten voisi olettaa tällaisten interventioiden olevan harvinaisempia talousopetuksen viitekehyksessä, mutta esimerkiksi Raijaksen (2020) raportissa henkilökohtainen neuvonta ja ohjaus on neljänneksi yleisin tapa toteuttaa talousopetusta.

Kaiser ja muut (2022) listaavat myös taloudelliseen opetukseen tarkoitetun materiaalin tuottamisen yhtenä taloudellisen opetuksen interventiona. Tämä korostuu myös Raijaksen (2020) raportissa yhtenä yleisimpänä tapana edistää talousosaamista, sillä materiaalin tuottaminen kohderyhmille ja opetusmateriaalin tuottaminen on raportin mukaan yleisimpiä talousopetuksen toteuttamismuotoja. Tällaisen intervention etuja ovat skaalattavuus ja kustannustehokkuus, sillä materiaaleja voi jakaa laajallekin kohderyhmälle vähäisillä kustannuksilla.

Niin Suomen Pankki (2021) kuin Kaiser ja muut (2022) korostavat taloudellisten interventioiden ja opetusohjelmien heterogeenisyyttä: koska kohderyhmät ovat itsessään heterogeenisia niin iän, sosioekonomisen aseman, sukupuolen ja

henkilökohtaisten taloudellisten haasteiden vuoksi, tulee taloudellisen osaamisen edistämiseen tarkoitettujen interventioiden olla myös heterogeenisiä ja erilaisille kohderyhmille spesifejä. Taloudellisella osaamisella on erilainen merkitys kullekin yksilölle ja myös taloudellisen opetuksen tulisi huomioida erilaisia painotuksia näiden merkityksien mukaan.

Useat tutkimukset osoittavat, että suuri osa suomalaisista pitää tärkeimpänä tietolähteenä omaan talouteensa liittyen lähipiiriään. Esimerkiksi Nordnet, Talous ja Nuoret TAT, Suomen Ekonomit ja Suomen kauppakorkeakoulut (ABS) ry (2019) ovat kartoittaneet suomalaisten nuorten näkemyksiä talousosaamisen kehittämisen avainlähteistä, ja tutkimuksen mukaan 39 prosenttia vastanneista oli sitä mieltä, että ensisijainen vastuu talousosaamisen kehittämisestä tulisi olla kodilla. Myös Intrumin (2019) tutkimus antaa samankaltaisia tuloksia, sillä heidän tutkimuksessaan talousopetuksen tärkeimmäksi lähteeksi nimettiin 52 prosentin toimesta vanhemmat. Myös pankkien toteuttamat tutkimukset antavat samankaltaisia tuloksia, sillä OP:n (2019) Rahapuhetta-tutkimuksessa 64 prosenttia vastanneista piti lähipiiriään merkityksellisenä oman talouden suunnittelun ja rahankäytön hallintaan liittyvän tiedon omaksumisessa.

Esimerkiksi Thuneberg ja muut (2011) ovat tutkimuksissaan havainneet perhetaustan merkityksen lasten taloudelliseen osaamiseen. Thunebergin ja muiden (2011) tutkimus osoittaa, että taloudellisesti hyvin toimeentulevien perheiden lapsilla ei ole yhtä paljon opintolainaa kuin taloudellisesti heikosti pärjäävien perheiden lapsilla, heillä on säästöjä ja he luottavat omaan taloudelliseen pärjäämiseensä sekä keskustelevat rahankäytöstä ja taloudesta perheessään. Myös OECD:n (2020) ja Laineen ja muiden (2020) yhteenvedot PISA-testeistä tuovat esille nuorten perhetaustan yhteyden nuorten taloudellisen osaamisen tasoon.

Perheellä ja lähipiirillä on siis tärkeä merkitys siinä, miten suomalaiset suhtautuvat talouteen, puhuvat taloudestaan ja tekevät taloudellisia valintojaan kuluttajina.

Merkittävä osuus asennoitumisestamme ja käyttäytymisestämme talouteen liittyen tulee lähipiiriltämme. Tätä taustaa vasten talousopetuksen merkitys voidaan kyseenalaistaa, sillä talousosaamisen pohja luodaan lapsuudessa ja nuoruudessa lähipiirin antamista vaikutteista ja siten jokaisessa perheessä kasvaa erilaisia talouden osaajia. Kuitenkin esimerkiksi Lusardi ja Mitchell (2014) ovat painottaneet, että talousopetuksen tarkoituksena ei ole tehdä kuluttajista talouden asiantuntijoita – kuten ei myöskään kirjallisuuden opetus tee kaikista oppilaista ammattikirjailijoita. Talousopetuksella on tarkoitus tasata kuluttajien yksilöllisiä lähtökohtia ja niiden eroavaisuuksia, ja siten antaa jokaiselle kuluttajalle tasapuoliset valmiudet tehdä omaa taloudellista hyvinvointiaan parantavia valintoja taloudelliseen osaamiseensa perustuen.

Tutkimuksista ilmenee myös se, että lähipiirin lisäksi suomalaiset saavat työkaluja oman taloutensa kehittämiseen esimerkiksi koulusta. Kolmannes Nordnetin, Talous ja Nuoret TATin, Suomen Ekonomien ja Suomen kauppakorkeakoulut (ABS) ry:n (2019) tutkimukseen vastanneista oli sitä mieltä, että koululla tulisi olla merkittävin rooli taloustaitojen opetuksessa ja Intrumin (2019) raportissa puolestaan 37 prosenttia piti koulua tärkeänä lähteenä talousopetuksessa. Intrumin (2019) tutkimus nosti myös pankit ja internetin tärkeiksi kanaviksi välittää talousosaamista.

Talousosaamisen erojen tasaamisessa korostuu koulun ja muiden toimijoiden vaikutus. Nuoruudessa etenkin peruskoululla on merkittävä vaikutus nuorten talousosaamisen kehittämisessä, sillä jokainen nuori on Oppivelvollisuuslain (1214/2020) mukaisesti oppivelvollinen alkaen siitä vuodesta, jolloin täyttää seitsemän vuotta, aina siihen saakka, kunnes täyttää 18 vuotta. Talousopetuksen erityisenä haasteena tässä ikävaiheessa on se, että nuoret eivät vielä itse tee sellaisia taloudellisia päätöksiä, joissa tarvitsisi merkittävästi osata soveltaa käytäntöön opittuja taloustaitoja, eikä nuorilla ole vielä taloudellisia resursseja tehdä tällaisia päätöksiä.

Oppivelvollisuuden suoritettuaan vastuu talousosaamisesta ja sen kehittämisestä siirtyy yksilölle itselleen. Talousosaamisen kehittämisen kentässä toimii lukuisia julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin tahoja, jotka luovat ohjelmia ja jakavat tietoa talousosaamiseen liittyen, mutta näihin osallistuminen perustuu yksilön vapaaehtoisuuteen ja omiin mielenkiinnon kohteisiin. Kuitenkin talousosaamisen ylläpitäminen on tärkeää elämäntilanteesta riippumatta, sillä taloudelliset haasteet ja vaikeudet voivat yllättää missä tahansa elämäntilanteessa. Työttömyys, terveyteen liittyvät ongelmat ja talouden kriisit ovat ongelmia, joita ei voi ennakoita. Tämän vuoksi talousosaamisen ylläpitämisen lisäksi myös muut talouden ja yhteiskunnan turvaverkot ovat tarpeellisia yllättävistä elämänhaasteista selviämiseen.

Taloudellisen opetuksen interventioista sekä niiden tehokkuudesta ja tuloksista on useita tutkimuksia, jotka tarjoavat osiltaan risteäviä tuloksia. Taloudellisen opetuksen ja taloudellisen käyttäytymisen positiivisen kehittymisen väliltä yhteyden tutkimuksissaan ovat löytäneet muun muassa Carlin ja Robinson (2012), Amagir ja muut (2017) sekä Kaiser ja Menkhoff (2017).

Carlin ja Robinson (2012) tutkivat taloudellisen opetuksen intervention vaikutusta kuluttajakäyttäytymiseen ja taloudelliseen päätöksentekoon, ja heidän tutkimuksensa löytää positiivisen yhteyden taloudellisen opetuksen ja käyttäytymisen välillä. Tutkimuksessa kaksi ryhmää suoritti taloudellista tietämystä vaativia tehtäviä ja päätöksentekotilanteita. Toinen ryhmistä oli saanut taloudellista opetusta ennen tehtäviä ja toinen ei. Tutkimuksen tulokset osoittavat, että ryhmä, joka oli saanut taloudellista opetusta, suoriutui annetuista tehtävistä ja päätöksentekotilanteista nopeammin sekä teki taloudellisia päätöksiä, jotka suosivat pidemmän aikavälin positiivisia lopputulemia välittömän hyödyn kokemuksen sijaan.

Tutkimus ei kuitenkaan ole täysin suoraviivainen johtopäätöksistä taloudellisen opetuksen interventioiden merkityksestä taloudellisen käyttäytymisen kehittämisessä. Carlin ja Robinson (2012) osoittavat, että taloudellista opetusta saanut ryhmä suoriutui

paremmin taloudellisissa päätöksissä, joita taloudellisen opetuksen interventio painotti, mutta saavutetun taloudellisen tietämyksen soveltaminen opituista poikkeaviin taloudellisiin päätöksentekotilanteisiin oli ryhmälle edelleen hankalaa. Taloudellisen lukutaidon määritelmä OECD:n (2020) mukaan edellyttää, että taloudellisesti lukutaitoinen henkilö pystyy myös tekemään taloudellisesti järkeviä päätöksiä vaihtelevissa taloudellisissa ympäristöissä oman taloudellisen hyvinvoinnin edistämiseksi. Tältä osin taloudellisen opetuksen interventiot Carlin ja Robinsonin (2012) tutkimuksissa eivät kehitä taloudellista osaamista.

Amagir ja muiden (2017) tutkimus vahvistaa Carlin ja Robinsonin (2012) havaintoja. Heidän keräämänsä aineiston perusteella taloudellisella opetuksella on selkeä positiivinen yhteys lasten ja nuorten taloudelliseen tietämykseen ja asenteisiin. Heidän yhteenvetonsa mukaan myös subjektiivisesti arvioitu taloudellinen käyttäytyminen kehittyi positiivisesti. Kuitenkin Amagir ja muut (2017) ovat varovaisia esittäessään huomioita taloudellisten interventioiden pitkäaikaisista vaikutuksista tai yhteyksistä taloudellisen opetuksen interventioiden ja objektiivisesti mitatun kohentuneen taloudellisen käyttäytymisen välillä.

Myös Kaiser ja Menkhoff (2017) ovat tutkineet taloudellisen opetuksen interventioiden vaikutusta talousosaamisen kehittämiseen meta-analyysin avulla. Heidän analyysinsa vahvistaa sen, että taloudellisen opetuksen interventiot ovat tehokas keino taloudellisen osaamisen edistämiseksi. He jopa korostavat, että talousosaamiseen keskittyvät interventiot saavuttavat tehokkuudeltaan yhtä positiivisia oppimistuloksia kuin muiden oppiaineiden interventiot. Mikäli tarkoituksena on kuitenkin nimenomaisesti taloudellisen käyttäytymisen kehittäminen, ehdottavat Kaiser ja Menkhoff (2017) suoraan taloudelliseen käyttäytymiseen kohdistettuja interventioita, sillä heidän analyysinsa mukaan talousosaamisen kehittämisen positiivinen vaikutus taloudelliseen käyttäytymiseen jää vähäiseksi.

Kaiserin ja muiden (2022) tuore meta-analyysi 76 eri tutkimuksen tuloksista vahvistaa taloudellisen opetuksen merkitystä talousosaamisen ja taloudellisen käyttäytymisen edistämisessä. Aiemmin esitetyt tutkimukset ovat varovaisempia esittäessään tuloksia taloudellisen opetuksen interventioiden vaikutuksesta talousosaamiseen ja taloudelliseen käyttäytymiseen, mutta Kaiser ja muut (2022) ovat meta-analyysissään arvioineet taloudellisen opetuksen vaikuttavan merkittävästi talousosaamisen ja taloudellisen käyttäytymisen positiiviseen kehitykseen. Heidän analyysinsä mukaan taloudellisen osaamisen interventiot ovat paitsi tehokkaita tuloksien osalta, kuin myös kustannustehokkuuden osalta. Tämä etenkin puoltaa taloudellisen opetuksen järjestämistä laajemmässäkin mittakaavassa. Myös Kaiserin ja Menkhoffin (2017) aikaisempi analyysi puoltaa taloudellisten interventioiden järjestämistä kustannustehokkaana keinona vaikuttaa suotuisasti talousosaamisen kehitykseen. Heidän mukaansa jo lyhytaikaisilla, matalan intensiteetin taloudellisen opetuksen interventioilla saavutettiin positiivisia tuloksia taloudellisen osaamisen kehityksessä.

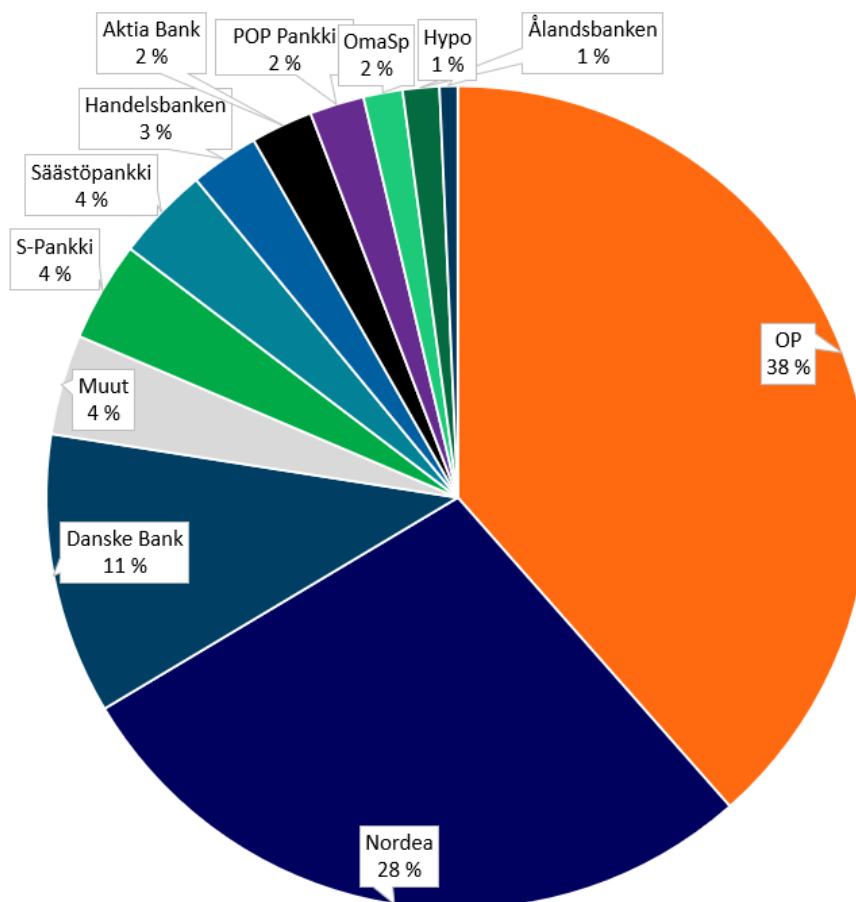
Kuitenkin Kaiser ja muut (2022) ovat Amagirin ja muiden (2017) tavoin varovaisia esittäessään tuloksia tutkimusten tulosten pitkäaikaisuudesta. Pitkittäistutkimusta taloudellisen opetuksen vaikutuksista on vähän, mutta Kaiser ja muut (2022) kuitenkin nostavat esille tutkimuksessaan sen, että lyhyellä aikavälillä taloudellisen opetuksen vaikutukset eivät huonone merkittävästi. Heidän mukaansa taloudellisella opetuksella saavutetut hyödyt talousosaamisen kehityksessä ja taloudellisessa käyttäytymisessä eivät merkittävästi vähene puolen vuoden aikana taloudellisen opetuksen interventiosta.

2.3 Erilaiset pankit

Suomalainen pankkisektori on erityislaatuinen monestakin syystä, eikä vähintään siksi että kansainvälisessä vertailussa se on melko konservatiivinen toimissaan. Kettunen (2022) esittää suomalaisen pankkisektorin ominaispiirteiksi vahvan vakavaraisuuden sekä merkittävän talletuskannan matalakorkoisilla tileillä. Kettusen (2022) mukaan

etenkin luotonannossa suomalainen pankkisektori on erityisen konservatiivinen, sillä Suomessa toimiville pankeille on tyypillistä asuntolainojen suuri osuus kokonaisluotonannosta sekä järjestämättömien saamisten vähäinen määrä. Tämä puolestaan heijastuu positiivisesti luottokannan laatuun ja on edesauttanut merkittävästi suomalaisten pankkien selviytymistä ja tuloksetekokykyä viime vuosien taloudellisten shokkien aikana.

Myös keskittyneisyys on Kettusen (2022) mukaan suomalaisen pankkisektorin ominaispiirre. Suomen Pankin (2023) ylläpitämän Suomessa toimivien luottolaitosten markkinaosuustilastojen mukaan 96 prosenttia suomalaisten talletuksista on 11 suurimman talletuspankin tai -pankkiryhmän hallussa. Nämä pankit ovat talletusten mukaan suuruusjärjestyksessä OP Ryhmä, Nordea, Danske Bank, S-Pankki, Säästöpankkiryhmä, Handelsbanken, Aktia Bank, POP Pankki -ryhmä, Oma Säästöpankki, Ålandsbanken ja Hypo-konserni (Suomen Pankki, 2023). Pankkien markkinaosuuksia on havainnollistettu myös kuvassa 4. Näistä kolmen suurimman, OP Ryhmän, Nordean ja Danske Bankin markkinaosuus talletusten osalta on yhteensä 78 prosenttia. Lähdes neljä viideosaa suomalaisesta talletuskannasta on siis kolmen suurimman pankin hallussa.

Kuva 4. Luottolaitosten markkinaosuudet talletusten mukaan.

Pankkien jatkuvasti muuttuva liiketoimintaympäristö ja pankkitoiminnalle asetetut vaatimukset finanssisäätelyn lisääntyessä haastavat toimialaa ja osaltaan vaikuttavat pankkisektorin keskittyneisyyteen (Kettunen, 2023). Suomessa luottolaitostoimintaa säätelee ja ohjeistaa useat eri säädökset, lait ja asetukset, jotka syntyvät niin kansallisesta lainsäädännöstä kuin EU-lainsäädännöstä. Näitä lakeja ovat Suomen lainsäädännön tasolla esimerkiksi laki luottolaitostoiminnasta (610/2014), laki liikepankeista ja muista osakeyhtiömuotoisista luottolaitoksista (1501/2001) sekä laki osuuspankeista ja muista osuuskuntamuotoisista luottolaitoksista (423/2013). Lainsäädännön ja asetusten lisäksi Suomessa myös Finanssivalvonta seuraa ja antaa pakottavia määräyksiä luottolaitoksille liittyen esimerkiksi myönnettyjen luottojen stressitesteihin sekä likviditeettiriskin hallintaan (Finanssivalvonta, 2010; Finanssivalvonta, 2019).

Kansallisen lainsäädännön lisäksi myös Euroopan unionin direktiivit ja Kansainvälisen järjestelypankin BIS:n (Bank for International Settlements) alaisen Basel-komitean vakavaraisuussäädökset tuovat velvoitteita suomalaisille luottolaitoksille. Tässä tutkimuksessa teoriaosuutta avataan kuitenkin lähinnä suomalaisen lainsäädännön näkökulmasta, sillä suomalaisen lainsäädännön tulee olla linjassa Euroopan unionin lainsäädännön ja sitä kautta Basel-komitean säädösten kanssa.

Laki luottolaitostoiminnasta (610/2014) määrittelee luottolaitostoiminnaksi liiketoiminnan, jonka tarkoituksena on vastaanottaa yleisöltä takaisinmaksettavia varoja ja tarjota luottoja tai muuta rahoitusta luottolaitostoimintaa harjoittavan lukuun. Vastaavasti luottolaitos määritellään lain mukaan yritykseksi, joka voi olla talletuspankki tai luottoyhteisö. Talletuspankki puolestaan on luottolaitos, jolla on myös toimilupa vastaanottaa talletuksia yleisöltä.

Talletuspankkien lisäksi Suomessa toimii muitakin luottolaitostoimintaa harjoittavia toimijoita erilaisina luottoyhteisöinä. Näitä voivat olla esimerkiksi luottolaitostoimintaa tarjoavat osakeyhtiöt, osuuskunnat ja hypoteekkiyhdistykset (Laki luottolaitostoiminnasta 610/2014). Tässä tutkielmassa käsiteltäessä pankeja keskitytään kuitenkin lähinnä talletuspankkeihin, sillä nämä ovat tahoja, jotka tarjoavat luottolaitostoiminnan lisäksi mahdollisuuden tallettaa ja nostaa rahaa, tehdä tilisiirtoja ja hoitaa päivittäisiä raha-asioita erilaisten pankkitoimintojen kautta. Lisäksi jokainen yli 25-vuotias suomalainen omistaa pankkitilin (Demirgüç-Kunt ja muut, 2022). Talletuspankit ovat siis selkeästi edustettuna suomalaisten päivittäisessä oman talouden hallinnassa ja vaativat suomalaisilta päivittäin taloudellisen osaamisen hyödyntämistä.

Kuva 5. Suomen yleisimmät talletuspankkimuodot.

Teoriaosuudessa avataan tarkemmin kolmen eri talletuspankkityypin – liikepankkien, säästöpankkien ja osuuspankkien – määritelmää, historiaa, toimintaperusteita ja merkitystä talousosaamisen kehittämisessä. Nämä pankkityypit on erityisesti huomioitu tutkimuksessa, sillä pankkityypit kattavat suurimman osan suomalaisten käyttämistä kuluttajille suunnatuista vähittäispäivittäispankkipalveluista (Kettunen, 2022) ja ne edustavat tutkielman menetelmäosiossa esiintyvien pankkien taustoja.

2.3.1 Liikepankki

Suomalainen lainsäädäntö määrittelee liikepankiksi osakeyhtiömuotoisen talletuspankin (Laki liikepankeista ja muista osakeyhtiömuotoisista luottolaitoksista 1501/2001). Suomessa toimivia Suomessa kotipaikkaa pitäviä liikepankkeja ovat esimerkiksi Aktia Pankki Oyj, Nordea Bank Oyj, S-Pankki Oyj sekä Ålandsbanken Abp. Tämän lisäksi Suomessa merkittävä markkinaosuus on myös ulkomaalaisilla liikepankeilla, joilla on sivuliike Suomessa. Tällaisia liikepankkeja ovat esimerkiksi Danske Bank ja Handelsbanken, joista jälkimmäinen on purkamassa sivuliiketoimintaansa Suomessa (Svenska Handelsbanken AB, 2021).

Tämän lisäksi Suomessa toimii Finanssivalvonnan (n.d) valvottavaluettelon mukaan erilaisia osakeyhtiömuotoisia pankkeja, joiden pohja on muissa pankkimuodoissa, mutta jotka ovat järjestäytyneet osakeyhtiömuotoisiksi. Tällaisia ovat esimerkiksi Osuuspankkien keskuspankkina toimiva OP Yrityspankki Oyj, POP Pankkien keskusluottolaitoksena toimiva Bonum Pankki Oyj, Oma Säästöpankki Oyj sekä Säästöpankkien Keskuspankki Suomi Oyj (Finanssivalvonta, n.d.).

Liikepankkitoiminnan juuret Suomessa lähtevät vuonna 1862 perustetusta Suomen Yhdyspankista (Kuisma & Keskisarja, 2012). Suomen ensimmäiseksi liikepankiksi perustettu Yhdyspankki on fuusioiden ja sulautumisten jälkeen yhdistynyt Kansallis-Osake-Pankin kanssa vuonna 1995 Meritaksi, ja vuonna 1998 Merita fuusioitui ruotsalaisen Nordbankenin kanssa (Nordea Bank Oyj, 2023). Nykyisen nimensä MeritaNorbanken-konserni otti käyttöön vuonna 2001 ja nykypäivänä pankki tunnetaan nimellä Nordea, joka on suurin Suomessa toimivista liikepankeista niin luotonannon kuin talletuksien osalta (Nordea Bank Oyj, 2023; Suomen Pankki, 2023).

Muita pääosin liikepankkipohjalta toimivia liikepankkeja Suomessa ovat Ålandsbanken sekä sivuliiketoimintaa Suomessa harjoittavat Danske Bank ja Handelsbanken, joista jälkimmäinen on poistumassa Suomen markkinoilta (Svenska Handelsbanken AB, 2021). Tämän lisäksi osakeyhtiömuotoisina liikepankkeina Suomessa toimivat esimerkiksi Aktia, S-Pankki ja Oma Säästöpankki, mutta näiden pankkien perustamisen pohjalla on vaikuttanut myös muita pankkimuotoja, kuten säästöpankki- ja osuuskunta-aatteet. Suomen vanhimman yhä toimivan talletuspankin – Aktian – taustalla on vuonna 1825 perustettu Helsingfors Stads Sparbanks Inrättning ja Oma Säästöpankki on muodostanut säästö- ja osuuspankkien yhteenliittymänä (Aktia, 2020; Oma Säästöpankki Oyj, 2023). S-Pankki puolestaan on syntynyt vuonna 2006 osuuskuntatoiminnan pohjalle paikallisten osuuskauppojen keskittäessä säästökassatoimintaansa perustetulle S-Pankille (S-Pankki Oyj, 2023).

Liikepankeilla on perinteisesti ollut merkittävä markkinaosuus suomalaisessa luotonannossa. Jo 1910-luvulla liikepankkien markkinaosuus osuus luotonannosta oli lähes kaksi kolmasosaa kokonaisluotonannosta (Kuisma & Keskisarja, 2012). Vuonna 2022 muille kuin rahoituslaitoksille myönnettyssä luotonannossa Nordean, Danske Bankin, Handelsbankenin ja Ålandsbankenin osuus oli yli 40 prosenttia kokonaisluotonannosta (Suomen Pankki, 2023). Kun mukaan laskee myös Aktian, S-Pankin ja Oma Säästöpankin muille kuin rahalaitoksille myöntämät luotot, nousee liikepankkien osuus luotonannosta jo lähes 50 prosenttiin.

Osakeyhtiömuotoisina pankkeina liikepankkeihin sovelletaan myös osakeyhtiölain (624/2006) säädöksiä. Osakeyhtiölain mukaisesti osakeyhtiön toiminnan tarkoitus on ”tuottaa voittoa osakkeenomistajille, jollei yhtiöjärjestyksessä määrätä toisin”. Liikepankkien lainsäädännöllisellä taustalla on siis tarkoitus tuottaa voittoa osakkeenomistajilleen. Toki yhtiöjärjestykseen kirjatulla määräyksillä voidaan ohjata liikepankkien toimintaa myös muihin tarkoituseriin, ja esimerkiksi Yhdyspankin yhtiöjärjestykseen kirjattiin perustamisen yhteydessä tarkoitus ”huojentaa rahaliikettä Suomen maanviljelykselle, teollisuudelle ja kaupalle” (Kuisma & Keskisarja, 2012). Lähtökohtaisesti kuitenkin muut tavoitteet kuin voiton tuottaminen liikepankin osakkeenomistajille ovat pankin vapaaehtoisuuteen perustuvia tavoitteita.

2.3.2 Säästöpankki

Suomessa säästöpankkilain (1502/2001) mukaisesti säästöpankiksi määritellään luottolaitostoiminnasta annetun lain (610/2014) määrittelemät talletuspankit, joiden ”erityistarkoituksena on säästämisen edistäminen”. Säästöpankkiosakeyhtiöksi puolestaan kutsutaan Säästöpankkilain (1502/2001) mukaisesti säästöpankin toimintaa jatkavaa talletuspankkia, jonka yhtiöjärjestykseen on otettu määräys pankin erikoistarkoituksesta säästäväisyyden edistämiseksi.

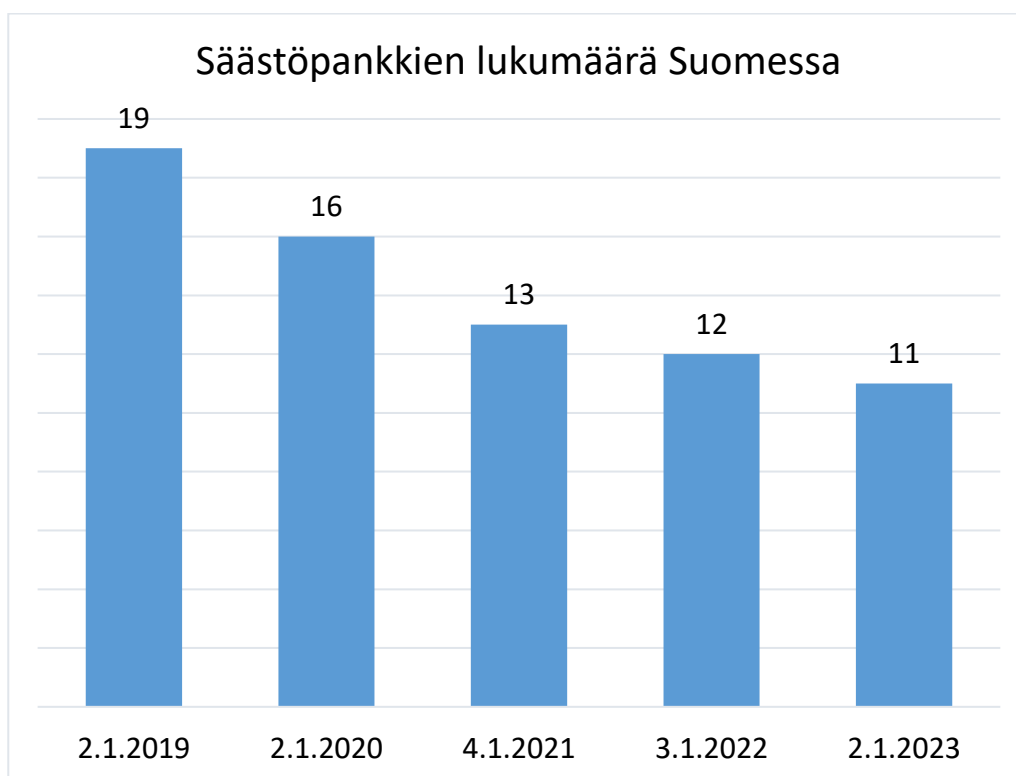
Historiallisesti säästöpankkien tausta on 1800-luvun alussa vaikuttaneissa yleishyödyllisissä organisaatioissa ja sosiaalisissa ryhmittymissä, joiden intressit ovat liittyneet rahoituksen tarjoamiseen tai säästäväisyyteen ohjaavan toiminnan edistämiseen (Garon, 2012; Martín & Sevillano, 2011). Garon (2012) esittää säästöpankkien perustamisessa taustalla vaikuttaneen viranomaisten ja yhteiskunnan yleisen edun hyväksi toimivien ryhmittymien pyrkimykset opettaa ja muokata kansakunnan vähempiosaisista yksilöistä säästäväisiä ja hyvän itsekurin omaavia yhteisön jäseniä. Toiminta pohjautui Garonin (2012) mukaan ajatukseen siitä, että säästäväinen ja työteliäs yhteiskunnan jäsen epätodennäköisemmin turvautuu julkisista varoista rahoitettuihin turvaverkkoihin tai osallistuu rikolliseen tai vallankumoukselliseen toimintaan, ja siten yleishyödyllinen säästäväisyyteen ohjaava pankkitoimintamuoto edistäisi rauhaa, vakautta ja turvallisuutta yhteiskunnassa.

Yhteiskuntarauhan lisäksi säästöpankkien perustamista puolsivat näkemykset taloudellisen integraation ja inklusion lisääntymisestä. Puhtaasti liikepankkeina toimivien pankkien tavoitteet keskittyivät pitkälti pankkiliiketoiminnalla voiton tuottamiseen omistajilleen ja siten liikepankkien palvelutarjonta keskittyi pääosin hyväosaisille yhteiskuntaluokille ja yritystoiminnalle (Martín & Sevillano, 2011). Säästöpankit muodostuivat näin liikepankkien vastavoimaksi tarjoamalla pankkipalveluita myös aiemmin pankkipalveluiden ulkopuolelle jääneelle kansanosalle ja siten edistivät taloudellisen inklusion lisääntymistä.

Säästöpankkien historia Suomessa alkaa vuodesta 1822, jolloin Turkuun perustettiin Suomen ensimmäinen säästöpankki (Säästöpankkiliitto osk, 2023). Vuosisadan aikana säästöpankkien lukumäärä Suomessa kasvoi nopeasti, sillä säästöpankkeja oli perustamassa niin yksityiset kuin kunnalliset tahot. Vuonna 1939 säästöpankkien lukumäärä oli kohonnut jo huippuunsa: 485 säästöpankkiin (Kuusterä, 1995). Kuusterän (1995) mukaan säästöpankkien kattavan levittäytymisen myötä maaseutuvaltaisen yhteiskunnan katsotaan siirtyneen rahatalouteen. Rahan välittämisen ja rahoituksen

tarjoamisen lisäksi säästöpankit olivat merkittäviä toimijoita taloudellisten innovaatioiden ja koulutuksen levittämisessä koko maahan.

1900-luvun alun kultavuosien jälkeen säästöpankkien lukumäärä on laskenut yhdistymisien, fuusioiden ja liiketoimintamuodonmuutosten seurauksena, ja nykyään Suomessa toimii patentti- ja rekisterihallituksen (2023) ylläpitämän tilaston mukaisesti 11 säästöpankkimuotoista yritystä. Säästöpankkien lukumäärän laskusuuntainen trendi näkyy myös kuvassa 6, jossa on esitetty edellisen viiden vuoden säästöpankkien lukumäärän kehitys. Säästöpankkien lukumäärän lisäksi myös säästöpankkien osuus suomalaisten talletuksista on laskenut säästöpankkien määrän vähentyessä. Säästöpankkien markkinaosuus kotimaisessa ottolainauksessa on pienentynyt vuoden 1938 huipusta, 39 prosentista, nykyiseen 4 prosenttiin (Kuusterä, 1995; Suomen Pankki, 2023).

Kuva 6. Säästöpankkien lukumäärä Suomessa (Patentti- ja rekisterihallitus, 2023).

Suomessa säästöpankkimuotoiset talletuspankkitoimintaa harjoittavat yritykset ja säästöpankkiosakeyhtiöt muodostavat Säästöpankkiryhmän (Säästöpankkiliitto osk, 2023). Lisäksi Suomessa toimii säästöpankkipohjalta useita nykyisin liikepankkimuotoisia pankkeja kuten Aktia ja Oma Säästöpankki, jotka ovat 2010-luvulla muuttuneet yritystoimintamuodoltaan säästöpankkipohjaisista liiketoimintamuodoista osakeyhtiöiksi.

Historiallisista ja lainsäädännöllisistä lähtökohdista tarkasteltuna säästöpankeilla on merkittäviä insentiivejä kansalaisten talousosaamisen ja taloudellisesti kestävästä käyttäytymisen edistämiseksi. Vuonna 1822 Turun säästöpankin toimintaa ohjaavana missiona oli ”auttaa Suomen työteliästä kansaa vaurastumaan ja hoitamaan talouttaan paremmin” ja nämä lähtökohdat on sisällytetty myös nykyisen Säästöpankkiryhmän missioon auttaa ”suomalaisia kohentamaan taloudellista hyvinvointiaan ja vaurastumaan myös vaikeina aikoina” (Säästöpankkiliitto osk, 2023).

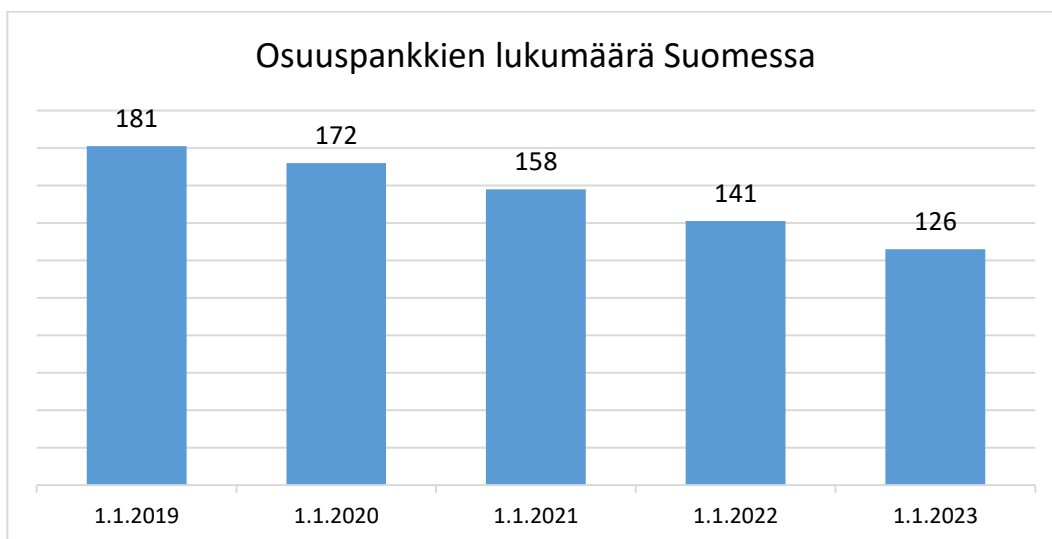
2.3.3 Osuuspankki

Osuuspankkien historia Suomessa yltää 1900-luvun alkuvuosiin. Yritykset, teollisuus ja ulkomaankauppa olivat pääosin liikepankkien hallinnoimaa kohderyhmää ja säästöpankit houkuttelivat asiakkaisiin kaupunkien työläisiä (Kuisma & Keskinen, 2012; Kuusterä, 1995). Tuolloin vielä maaseutuvaltaisessa yhteiskunnassa jäi siis merkittävä asiakassegmentti huomioimatta ja tämän kohderyhmän pankkipalveluita varten syntyivät paikallisten yhteisöjen osuuskassat. 1970-luvun pankkilakiuudistuksen jälkeen osuuskassasta alettiin käyttää nimitystä osuuspankki (Kuusterä, 2002).

Osuuskuntamuotoisen talletuspankkitoiminnan järjestämisessä Suomessa on lain luottolaitostoiminnasta (610/2014) lisäksi huomioitava erityisesti osuuskuntalaki (421/2013) sekä laki osuuspankeista ja muista osuuskuntamuotoisista luottolaitoksista (423/2013). Osuuskuntalaissa (421/2013) toiminnan tarkoituksiksi määritellään osuuskunnan jäsenten elinkeinotoiminnan ja taloudenpidon tukeminen siten, että

osuuskunta tarjoaa palveluita, joita osuuskunnan jäsenet voivat käyttää hyväkseen. Laki jättää joustonvaraa osuuskunnan itsenäiselle päätöksenteolle lisäämällä ”toiminnan tarkoituksesta voi säännöissä määrätä toisin”, mutta lähtökohtaisesti osuuskuntatoiminnan tarkoituksena on jäsenistön hyvinvoinnin edistäminen osuuskunnan palvelujen tuottamisella.

Tästä lähtökohdasta voisi ajatella, että osuuspankeilla on jo lainsäädännöllisesti merkittävämpi kannustin toimia osuuskunnan jäsenistön hyväksi ja heidän taloudellista etuaan ajatellen verrattuna liikepankin toimintaan. Kun osuuskunnan toimintaa ohjataan lailla tukemaan jäsenistön hyvinvointia, voisi ajatella tämän näkyvän myös osuuspankkien toiminnassa taloudellisen osaamisen edistämiseksi. Kuusterä (2002) esittääkin tämän näkyneen jo osuuskassojen ensimmäisten toimintavuosikymmenten aikana, jolloin mainonnan ja pankkitoiminnan kannattavuuden sijaan keskityttiin pankkien jäsenkunnan henkisen ja taloudellisen tason parantamiseen. Ajanjaksoa 1920-luvulta lähtien 1960-luvulle Kuusterä (2002) nimittää erityisesti ”aatteellisen osuuskassatoiminnan kultaisiksi vuoksi”, jolloin tärkeimpänä tavoitteena osuuskassoille nähtiin osuuskuntatoiminnan mukainen jäsenten palveleminen jopa osuuskassojen oman talouden kustannuksella.

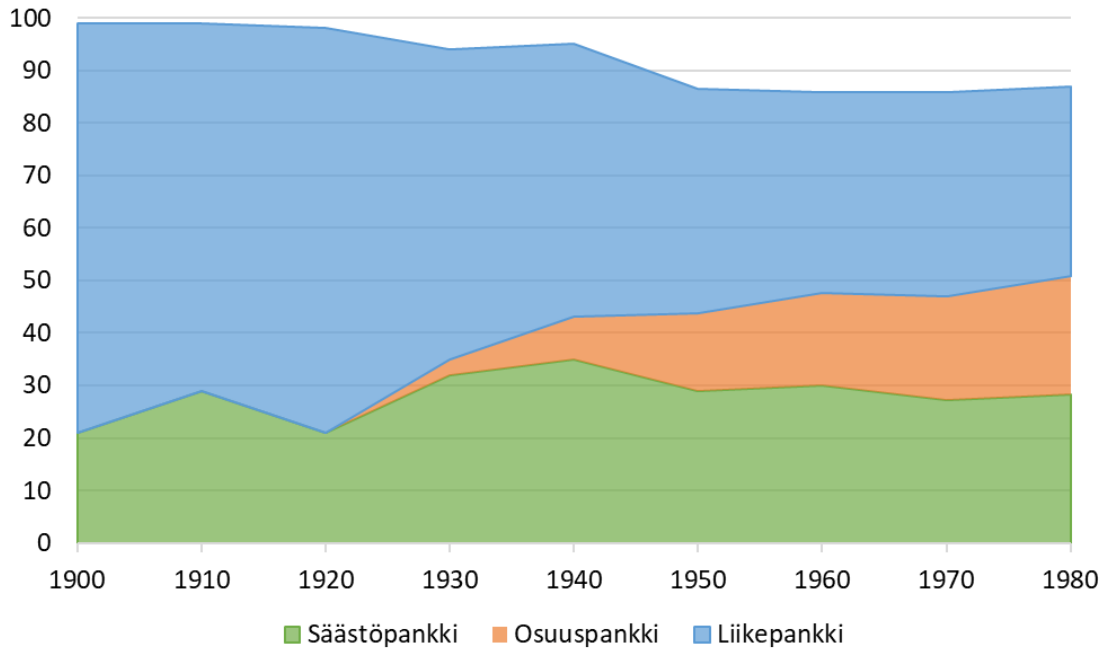
Kuva 7. Osuuspankkien lukumäärä Suomessa (Patentti- ja rekisterihallitus, 2023).

Osuuspankkimuotoisia talletuspankkeja on Patentti- ja kaupparekisterihallituksen ylläpitämän kaupparekisterin tietojen mukaan ollut 1.1.2023 Suomessa 126 kappaletta (Patentti- ja rekisterihallitus, 2023). Kaupparekisterin tilastoista ja kuvasta 7 ilmenee, että osuuspankkien määrä on vähentynyt yli viidelläkymmenellä osuuspankilla viiden edellisen vuoden aikana. Osittain tämä johtunee osuuspankkien paineista fuusioitua keskenään ja muodostaa isompia kokonaisuuksia vastatakseen niin muiden pankkien tuomaan kilpailuun kuin rahoitusalan sääntelymuutoksien tuomiin haasteisiin. Isompina yksikköinä osuuspankkien on helpompi keskittyä esimerkiksi lainsäädäntöympäristön muutoksiin ja sääntelyn vaatimusten täyttämiseen. Pankkifuusioiden trendi osuuspankkien keskuudessa ei toki ole uusi trendi, vaan suuntaus on alkanut jo 1930-luvulta, jolloin osuuskassoja oli enimmillään yli 1 400 (Kuusterä, 2002).

2.4 Pankkien rooli talousopetuksessa

Historiallista, aatteellista ja lainsäännöllistä taustaa vasten tarkasteltuna etenkin säästö- ja osuuspankeilla on ollut perinteisesti selkeämmät kannustimet lähteä mukaan taloudelliseen valistustyöhön. Kuusterä (2002) toteaaakin osuuskunnan toimintamuotona jo lähtökohtaisesti luovan hyviä lähtökohtia talousosaamisen edistämiseksi ja yhteiskuntavastuun toteuttamiselle, sillä osuustoiminnan pohjana on keskeisten sidosryhmien etujen ajaminen omistajien eduntavoittelun sijaan. Säästöpankit ja säästöpankki-aate puolestaan muodostuivat kansan säästäväisyysvalistamisen pohjalta (Garon, 2012).

Etenkin 1920-luvulta alkanutta ja 1960-luvun lopulla päättynyttä ajanjaksoa Kuusterä (2002) nimittää ”aatteellisen osuuskassatoiminnan kultaisiksi vuosiksi”. Tuolloin osuuspankkien – silloisten osuuskassojen – toimintaa ohjasivat ensisijaisesti jäsentensä palvelemiseen liittyvät tavoitteet ja pankkien oma talous oli toissijainen näihin päätavoitteisiin nähden. Tuona ajanjaksona osuuspankkien markkinaosuus talletusmarkkinoilla kasvoi myös merkittävästi etenkin liikepankkien kustannuksella, kuten alla kuva 8 osoittaa.

Kuva 8. Pankkityyppien osuus talletuksista 1900–1980 (Kuusterä, 2015).

Myös säästöpankkien toiminnassa 1950–1960-luvuilla painopiste alkoi siirtyä varsinaisesta säästäväisyysvalistuksesta ja säästäväisyyskasvatuksesta taloudellisen tietämyksen edistämiseen (Kuusterä, 1995). Säästöpankkiliitto alkoi toiminnassaan keskittyä esimerkiksi taloudellisen kasvatuksen kursseihin, joita se järjesti eri opetusalojen edustajille. Talousosaaminen ja taloudellisen lukutaidon edistäminen ovat käsitteinä yleistyneet pankkien käytössä vasta 2000-luvulla, mutta jo edeltävän vuosisadan puolivälissä säästöpankkien käytännön toimet esimerkiksi naisten parissa toteutettavan valistustyön saralla ovat vastanneet aikansa käsitystä taloudellisen hyvinvoinnin ja osaamisen edistämisestä.

Historiallisista lähtökohdista huolimatta viimeaikainen tutkimus (esim. Kuchciak & Wiktorowicz, 2021) ei korosta osuustoiminnallisten pankkien tai säästöpankkien roolia talousosaamisen edistämässä. Kuchciak ja Wiktorowicz (2021) havaitsee tutkimuksessaan jopa päinvastaisen ilmiön, heidän tutkimuksessaan liikepankit korostuvat pankkeina, jotka eniten kiinnittävät huomiota talousosaamisen edistämiseen. Tutkimuksessa

huomioidaan kuitenkin myös näkökulma, jonka mukaan myös pankin kokoluokalla on vaikutusta pankin raportoimaan talousosaamisen edistämistyöhön. Tutkimuksessa suuremmat pankit raportoivat pienempiä pankkeja laajemmin toimistaan talousosaamisen kehittämisessä.

Huolimatta liiketoimintamuodosta lähes jokainen Suomessa toimiva pankki on jollain tapaa mukana talousosaamisen edistämässä. Raijas (2020) esittääkin pankeilla olevan asiakkaan omaan talouteen liittyvässä neuvonnassa keskeinen rooli, sillä asiakkaiden kohtaaminen on pankeissa luontevaa. Myös Intrumin (2019; 2022) tuottamien selvityksien mukaan suomalaiset kokevat pankin tärkeänä lähteenä talousopetukselle ja taloudelliselle neuvonnalle. Raporttien mukaan 31 prosenttia vastanneista pitää pankkia yhtenä tärkeimpänä lähteenä talousopetukselle ja peräti 44 prosenttia kertoo luottavansa eniten pankin tarjoamaan taloudelliseen neuvontaan. Pankeilla on siis suomalaisten näkökulmasta luotettava ja helposti lähestyttävä asema taloudellisen osaamisen edistäjänä ja neuvonnan tarjoajana.

Pankkeihin siis luotetaan ja suomalaisten asiakastyytyväisyys omaan pankkiinsa on historiallisesti keskimäärin ollut korkea (EPSI Rating, 2023). Tästä lähtökohdasta pankkien panostukset talousosaamisen kehittämiseen vaikuttavat jopa resurssien haaskaamiselta – jos asiakkaat ovat jo tyytyväisiä saamaansa palveluun, miksi panostaa aikaa ja resursseja talousosaamistyöhön asiakkaiden taloudellisen hyvinvoinnin kasvattamiseksi. Lyhytnäköisellä ajattelulla talousosaamisen edistämisen voisi ajatella vaikuttavan jopa haitallisesti pankin tuottojen kehitykseen.

Perinteisesti pankin ansaintalogiikka muodostuu korkokatteesta, sijoitustuotteiden palkkiotuotoista ja muista palvelutuotoista. Vuonna 2022 korkokatteen osuus pankki-sektorin liikevoitosta oli 55,7 prosenttia (Finanssiala, 2023). Useat tutkimukset (mm. Demirgüç-Kunt ja muut, 2018; Hastings ja muut, 2013) puolestaan osoittavat, että taloudellisen osaamisen kasvamisen myötä yksilöt ymmärtävät paremmin esimerkiksi sijoitusten ja lainojen kulurakennetta, kilpailuttavat ja vertailevat sijoitus- ja lainatar-

jouksia eivätkä kerrytä kalliita viivästymis- tai muistutusmaksuja. Taloudellisesti kyvykäs asiakas ei lyhytnäköisen katsauksen perusteella vaikuta tuottavalta asiakkaalta pankille. Alla kuitenkin kuvassa 9 on esitelty muutamia kannustimia, jotka ohjaavat pankkeja toteuttamaan talousosaamisen edistämiseen liittyvää työtä.

Kuva 9. Pankkien kannustimia talousosaamisen edistämiseen.

Kalmi ja Ruuskanen (2022) kartoittavat artikkelissaan laajasti pankkien syitä osallistua talousosaamisen edistämiseen tähtäävään toimintaan. Merkittävänä vaikuttimena pankkien talousosaamistoimintaan Kalmi ja Ruuskanen (2022) pitävät talousosaamattomuuden kustannuksia pankille. Media uutisoi herkästi tapauksista, joissa yritys tarjoaa hintavia palveluita tai tuotteita asiakkaille, joilla ei ole täyttä ymmärrystä ostamistaan hyödykkeistä (kts. esim. Etelämäki, 2023; Läspä, 2022; Lassila, 2023). Tällainen negatiivinen julkisuus vaikuttaa helposti pankin mielikuvaan luotettavana ja reiluna toimijana, ja pankkien käsitellessä ihmisten henkilökohtaista varallisuutta luottamus toimijoiden kesken korostuu entisestään. Konkreettisesti talousosaamisen ja taloudellisen resilienssin puute voi myös heijastua pankin asiakkaiden kykyyn hoitaa saamiensa luottoja ja realisoitua pankille merkittävinä luottotappioina.

Taloulosaamisen edistäminen on siis osaltaan signaali sitä tarjoavalta pankilta – talousopetusta tarjoamalla pankki voi luoda mielikuvaa, että se ei usko taloulosaamisen lisääntymisen vaikuttavan negatiivisesti sen tuottoihin (Kalmi & Ruuskanen, 2022). Päinvastoin pankki voi jopa tavoitella kilpailuetua tarjoamalla talousopetusta, mikäli pankki osoittaa tuotteensa ja palvelutarjontansa niin ensiluokkaiseksi, että myös taloulosaavat asiakkaat käyttävät pankin palveluita. Usein talousopetus on kohdistettu etenkin nuoriin, ja tällä pankki voi sitouttaa toimintaansa nuoria asiakkaita tai potentiaalisia tulevia asiakkaita ja tavoitella pitkäaikaisia ja kannattavia asiakassuhteita.

Kalmi ja Ruuskanen (2022) tuovat artikkelissaan laajasti esille myös pankkien taloulosaamisen kehittämiseen liittyvän yritysten yhteiskuntavastuun näkökulman. Yhteiskuntavastuulla tarkoitetaan Bénabou ja Tirolen (2010) määritelmän mukaan yrityksen voitoista luopumista yhteiskunnallisen edun saavuttamiseksi. Yrityksen tulee vapaaehtoisesti toimia laillisia ja sopimuksellisia vaatimuksiaan laajemmin yhteiskunnallisen hyvän tavoittelemiseksi jopa osin voitonmaksimoinnin kustannuksella. Ottamalla taloulosaamisen kehittämisen osaksi toimintaansa pankit pystyvät osaltaan toteuttamaan yhteiskuntavastuuta. Tämä havaitaan myös tutkimuksen aineistossa, sillä usein pankit raportoivat toimistaan taloulosaamisen edistämässä yhteiskuntavastuun ohella. Baron (2001) puolestaan tuo liiketoiminnallisen näkökulman yritysten harjoittamaan yhteiskuntavastuutoimintaan. Hänen mukaansa yhteiskuntavastuun toteuttamisen myötä yritys pystyy tavoitella strategista kilpailuetua markkinaposition ja pitkän aikavälin tuottojen kautta.

Regulaatio ja pankkitoimintaan liittyvä alati kiristynvä lainsäädäntö vaikuttavat taustalla myös pankkien toteuttamaan taloulosaamisen edistämistyöhön. Finanssialan sääntely on lisännyt pankkien kannustimia kasvattaa asiakkaiden tietoisuutta taloudesta, taloulosaamisesta sekä väärinkäytöksistä. MiFID II -direktiivinä tunnettu Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (2014/65/EU) velvoittaa sijoituspalveluja tarjoavia yrityksiä arvioimaan tarjoamiensa sijoitustuotteiden asianmukaisuutta ja soveltuvuutta asiak-

kailleen. Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (N:o 1286/2014) velvoittaa puolestaan sijoituspalveluja tarjoavia yrityksiä antamaan yksityissijoittajille kaikki tarpeelliset ja olennaiset tiedot tarjotusta sijoitustuotteesta eri sijoitustuotteiden vertailun helpottamiseksi ja harkitun sijoituspäätöksen tekemiseksi. Asetuksen mukaan yksityissijoittajien olisi myös kyettävä ymmärtämään annetun avaintietoasiakirjan olennaiset sisällöt turvautumatta muihin esitettyihin tietoihin tai selvityksiin.

Pankeille on siis osittain siirretty vastuuta siitä, että sijoitustuotteita ostavan asiakkaan ymmärrys riskeistä, tuotoista ja kulujen muodostumisesta tulee olla direktiivien ja asetusten määrittelemällä vähimmäistasolla pankin tarjoaman dokumentaation ja selvityksen myötä. Toki vastuu pankin tarjoaman informaation vastaanottamisesta ja sisäistämisestä jää asiakkaalle, mutta jo aikaisemmin nostettu negatiivinen julkisuus varallisuudenhoitoon ja epäeettisiin sijoitussuosituksiin liittyen asettaa pankeille paineita toteuttaa talousosaamisen edistämistyötä myös tarjoamiinsa sijoitustuotteisiin liittyen.

3 Tutkimuksen toteuttaminen

3.1 Tutkittavat

Tutkimuksessa keskitytään Suomessa toimiviin talletuspankkeihin, sillä Demirgüç-Kuntin ja muiden (2022) tilastojen mukaan jokaisella yli 25-vuotiaalla suomalaisella on pankkitili, ja sitä kautta mahdollisuus seurata omaa talouttaan ja hyödyntää talousosaamistaan. Suomessa toimivista pankeista tutkimusjoukoksi valikoitui Suomen Pankin (2023) Suomessa toimivien luottolaitosten markkinaosuus -tilastojen mukaan yleisimmät Suomessa toimivat luottolaitokset. Joukosta rajattiin ulkopuolelle pääosin kuntien ja kuntayhtymien rahoittamiseen keskittynyt Kuntarahoitus, asuntorahoittamiseen erikoistunut Hypo-konserni sekä manner-Suomen ulkopuolella pääosin operoiva Ålandsbanken ja Suomen-liiketoiminnoista luopuva Handelsbanken.

Tutkimusjoukko muodostuu siis pääosin manner-Suomessa toimivista henkilörahoitusta ja henkilöasiakkaan päivittäispalveluita tarjoavista talletuspankeista, joita ovat OP Ryhmä, Nordea, Danske Bank, Säästöpankkiryhmä, Aktia, S-Pankki, POP Pankki -ryhmä sekä Oma Säästöpankki. Yhteensä tutkimusjoukko edustaa 90 prosenttia suomalaisesta talletuskannasta, ja edustaa siten merkittävää osaa Suomessa toimivista talletuspankeista, joissa muut kuin rahalaitokset säilyttävät varallisuuttaan ja joiden päivittäispankkipalveluja suomalaiset hyödyntävät.

Tutkimusjoukko edustaa kattavasti myös tutkimuksen teoriaosuudessa käsiteltyjä talletuspankkityyppejä. OP Ryhmä ja POP Pankki -ryhmä edustavat osuuspankki-muotoisia talletuspankkeja ja Säästöpankkiryhmä säästöpankkeja. Nordea ja Danske Bank puolestaan ovat pitkään operoineet liikepankkimuotoisina talletuspankkeina. Nykyisin osakeyhtiömuotoisina liikepankkeina toimivilla Aktialla ja Oma Säästöpankillä on säästöpankkitoimintamuotoon liittyviä historiallisia sidoksia ja S-Pankki puolestaan on osuuskuntamuotoisten osuuskauppojen omistama liikepankki.

3.2 Aineiston kerääminen ja menetelmät

Tutkimuksen aineisto on kerätty kevään 2023 ja syksyn 2023 aikana. Tutkimus on siis toteutettu tietyn ajanjakson leikkaavana poikittaistutkimuksena. Aineisto muodostuu pääosin tutkimusjoukoksi valikoituneiden pankkien toimittamista julkisista materiaaleista, kuten toimintakertomuksista, vuosikatsauksista, vastuullisuusraporteista, markkinointimateriaaleista sekä yleishyödyllisistä julkaisuista. Pankkien tuottamien materiaalien lisäksi tutkimuksen aineistossa on hyödynnetty pankkien rahoittamia kolmansien tahojen tuottamia materiaaleja ja julkaisuja.

Tutkimusaineistoon liittyy useita haasteita, jotka tulee huomioida etenkin aineiston perusteella tehdyissä johtopäätöksissä ja tulkinnoissa. Aineisto on kerätty suhteellisen lyhyeltä ajalta, eli se ei kattavasti kuvaa tutkimusjoukon pankkien koko toimintaa talousosaamisen edistämässä useiden vuosien ajalta. Tutkimusaineisto muodostuu ainoastaan julkisista lähteistä ja pääosin siitä, mitä pankit raportoivat ja kertovat omasta toiminnastaan, eli pankeilla on mahdollisuus koostaa julkaisut itselleen suotuisalla tavalla. Lisäksi tutkimusjoukko on kooltaan, ominaispiirteiltään ja historialtaan heterogeeninen joukko, joten pankit eivät lähtökohtaisestikaan raportoivat tai esitä toimintaansa talousosaamisen edistämässä samassa laajuudessa tai samoilla mittareilla.

Aineiston julkisuus on myös aineiston etu, sillä aineistoa voidaan pitää luonnollisena aineistona (Vuori, 2021a). Tällöin tutkimuksen tekijä ei ole vaikuttanut aineiston materiaalin tuottamiseen, eli tutkijan toiminta ei ole vaikuttanut pankkien tai kolmansien tahojen tuottamien materiaalien sisältöihin. Aineiston valinnassa, koostamisessa ja rajaamisessa tutkijan merkitys puolestaan painottuu. Tutkijan vastuulle jää mahdollisimman laajan, edustavan ja ajantasaisen aineiston muodostaminen saatavilla olevasta julkisesta materiaalista. Tässä tutkimuksessa saatavilla oleva materiaali on koottu mahdollisimman kattavaksi näytteeksi tutkimusjoukkoon kuuluvien pankkien keinoista vaikuttaa talousosaamisen edistämiseen.

3.3 Aineiston analysointi

Kerätty aineisto pankkien tavoista vaikuttaa talousosaamiseen on heterogeenistä ja koostuu useista eri mediamuodoista. Aineisto sisältää niin raportteja, taulukoita, kuvia kuin markkinointimateriaaleja. Tämän vuoksi aineiston analysoinnissa hyödynnetään laadullista sisällönanalyysia, jotta analyysissa pystytään tekemään havaintoja ja johtopäätöksiä useista eri materiaaleista. Sisällönanalyysissa keskitytään aineistoon etenkin sisällöllisestä näkökulmasta: mitä asioita, aiheita tai teemoja aineistosta nousee esille (Vuori, 2021b). Aineiston laajuuden, materiaalien monipuolisuuden ja etenkin talousosaamiseen liittyvän käsitteistön vakiintumattomuuden vuoksi tutkimuksessa hyödynnetään tulkitsevaa sisällönanalyysia (Graneheim, Lindgren & Lundman, 2017). Aineistossa kaikki tutkittavat eivät välttämättä käsittele samoja konsepteja samoilla termeillä, ja erityisesti tämän vuoksi piilevän sisällön tulkintaan syventyvää analyysia hyödynnetään tutkimuksessa.

Laadullisen sisällönanalyysin työkaluna tutkimuksessa käytetään koodausta. Juhila (2021) määrittelee koodaamisen yksinkertaisesti aineiston osien yhdistelemiseksi ja erottelemiseksi valittujen ominaisuuksien mukaan. Koodaamisella pyritään aineiston luokitteluun ja järjestämiseen, jonka pohjalta edetään varsinaiseen analyysiin. Esimerkiksi tässä tutkimuksessa aineistosta pyritään löytämään pankit, joilla on talousosaamisen edistämiseen liittyviä interventioita tai toimintatapoja, erottelemaan millaisia talousosaamisen edistämiseen pyrkiviä toimintoja kyseisillä pankeilla on, millaista materiaalia pankit tuottavat talousosaamisen edistämiseksi, sekä erittelemään miten vastuullisuus ja tarkemmin talousosaamisen edistämiseen liittyvä toiminta on sidottu pankkien toiminta-ajatukseen.

Koodaaminen mahdollistaa myös aineiston numeerisen esittämisen, kvantifioinnin. Seitamaa-Hakkarainen (2014) esittääkin laadullisen aineiston kvantifioinnin olevan erityisen hyödyllistä tutkimuksissa, joissa halutaan tehdä yhteenvetoja rikkaasta ja heterogeenisestä aineistosta. Kvantifioinnilla voidaan ilmaista, kuinka paljon tiettyjä sisältöjä tai ominaisuuksia aineistoon sisältyy. Kuitenkaan laskemisen pohjalta

saavutetut tulokset esimerkiksi esiintymistiheyksistä tai keskiarvoista eivät ole laadullisessa tutkimuksessa päätuloksia, mutta niiden avulla voi kertoa aiheiden tai teemojen yleisyydestä kyseisessä aineistossa.

4 Talousosaamisen edistäminen pankeissa

Tässä tutkimuksessa aineistosta pyritään löytämään pankit, joilla on talousosaamisen edistämiseen liittyviä interventioita tai toimintatapoja, erottelemaan millaisia talousosaamisen edistämiseen pyrkiviä toimintoja kyseisillä pankeilla on sekä esittelemään millaisia materiaaleja pankit tuottavat talousosaamisen edistämiseen liittyen. Lisäksi analyysissa pyritään selvittämään miten vastuullisuus ja talousosaamisen edistäminen vastuullisuuden osa-alueena on sidottu pankkien toimintaan.

Aineiston laadullisessa sisällönanalyysissa aineisto on käyty läpi ja koodausta hyödyntämällä teksteistä ja eri medialähteistä on pyritty paikantamaan niin pankkien välisiä eroja kuin yhtäläisyyksiä, toistuvuuksia sekä samankaltaisuuksia. Koodauksella on järjestelty aineiston sisältöä siten, että aineistoa ja tuloksia voidaan tulkita ja analysoida niin pankkikohtaisesti kuin eri pankkien välillä. Tällä on mahdollistettu myös aineiston numeerinen esittäminen laadullisen analyysin tukena. Analyysi toteutetaan erittelemällä ensin pankkikohtaiset tulokset, jotka ovat muodostuneet aineiston käsittelyn ja laadullisen sisällönanalyysin vastauksina. Lopuksi yhteenvetona esitetään pankeista nousseita samankaltaisuuksia ja yhteisiä havaintoja.

4.1 Nordea

Nordea on yksi tutkimusjoukon laajimmin vastuullisuustyöstään raportoivia pankeja. Pankki selvittää laajasti vastuullisuustyötään niin vuosikertomuksissa, toimintakertomuksissa kuin verkkosivuillaan sekä markkinointiin tarkoitetuissa materiaaleissaan. Nordea esittääkin vastuullisuuden yhtenä tärkeimpänä liiketoimintaansa ohjaavana megatrendinä.

Talousosaamisen Nordea sitoo vastuullisuustyön ja arvojensa kautta osaksi liiketoimintansa perusteita. Nordean ydinarvo, ”collaboration” eli yhteistyö, tarkoittaa

Nordealle yhteisen hyvän edistämistä. Pankissa talousasiat nähdään ydinosaamisalueena, ja näitä taitoja pankki jakaa eteenpäin etenkin lasten ja nuorten parissa tehtävän talouskasvatuksen kautta. Myös laajemmin yhteiskuntavastuutyössään pankki painottaa taloustaitojen ja yrittäjyyden edistämistä.

Taloulosaamista Nordea käsittelee taloulosaamisen, taloustaitojen ja taloulosaamisen kehittämisen käsitteiden kautta. Englanninkielisissä julkaisuissa myös käsitteet ”financial wellbeing” ja ”financial skills” korostuvat. Markkinointimateriaaleissa ja sosiaalisen median kanavissa Nordea hyödyntää myös tunnistetta #rahataito. Taloulosaamisen Nordea käsittää taitona, jonka avulla hallitaan arjen tavanomaisia raha-asioita sekä varaudutaan tulevaan. Pankki korostaa myös taidon kehitettävyyttä, eli taloulosaamista voi oppia ja osaamistaan kehittää jatkuvasti paremmaksi ja tätä kehitystä Nordea pyrkii tukemaan asiakkaan jokaisessa elämänvaiheessa.

Konkreettisesti taloulosaamisen kehittämiseen liittyvät toimet näkyvät Nordeassa etenkin sidosryhmäyhteistyön kautta. Nordea on mukana esimerkiksi kansainvälisesti järjestettävässä Rahaviikossa, Vamos Taloustaitohankkeessa, 4H-yrittäjyysyhteistössä sekä useissa Nuorten yrittäjyys ja talous NYTin koordinoimissa hankkeissa, kuten EtäTETissä, Yrityskylässä, Taloussankari-verkkopelissä ja Bisneskursseilla.

Sidosryhmäyhteistyön lisäksi Nordealla on paljon omaa toimintaa taloulosaamisen kehittämiseen liittyen. Pankki kartoittaa erilaisilla kyselytutkimuksilla muun muassa kotitalouksien oman talouden seuranta ja taloudellista käyttäytymistä. Nordea on koonnut verkkosivuilleen laajasti ohjeita ja oppaita erilaisiin haastaviin taloudellisiin elämäntilanteisiin ja näistä selviämiseen, esimerkiksi muuttoon ja itsenäistymiseen liittyen. Lisäksi pankki järjestää myös Oman talouden eväät -työpajatoimintaa niin peruskouluissa kuin toisella asteella, ja näiden järjestämistä pankki tukee tarjoamalla jokaiselle työntekijälleen mahdollisuuden käyttää kaksi työpäivää vuodessa nuorten taloustaitojen edistämiseen liittyvään vapaaehtoistoimintaan.

Nordea tuottaa myös paljon materiaalia talousosaamisen edistämiseen, ja materiaalit ovat pääosin kaikkien kuluttajien vapaasti saatavilla. Uutiset, artikkelit ja blogit talouteen ja ajankohtaisiin ilmiöihin liittyen ovat helposti saatavilla pankin verkkosivuilla. Kirjoitetun tekstin lisäksi pankki tuottaa podcasteja, webinaareja ja videoita talousosaamisen kehittämiseen liittyen sekä tekee vaikuttajayhteistyötä etenkin sosiaalisen median kanavissaan.

Vastuullisuustyönsä Nordea on sitonut YK:n kestävän kehityksen tavoitteisiin, ja näistä tavoitteet 4, 5, 7, 8, 9, 10, 12, 13, 14, 15, 16, 17 pankki huomioi vastuullisuustyön osa-alueillaan. Sosiaalisen vastuun osa-alueen tavoitteista 4 (hyvä koulutus), 5 (sukupuolten tasa-arvo), 8 (ihmisarvoista työtä ja talouskasvua), 9 (kestävää teollisuutta, innovaatioita ja infrastruktuureja) ja 10 (eriarvoisuuden vähentäminen) etenkin tavoitteen 4 Nordea on sitonut talousosaamisen kehittämiseen sidosryhmäyhteistyönsä kautta. Tällä Nordea tavoittelee sitä, että pankki toiminnallaan vaikuttaa positiivisesti nuorten ja aikuisten talousosaamiseen, ammatillisiin taitoihin sekä yrittäjyyteen.

4.2 Danske Bank

Danske Bank on tutkimusjoukon pankeista ainut, jolla on Suomessa ainoastaan sivuliiketoimintaa, eli yhtiön varsinainen kotipaikka on Tanskassa. Tämä osittain vaikuttaa siihen, miten Danske Bank raportoi vastuullisuustyöstään, mihin pankki kohdistaa vastuullisuustyötään ja millä kielillä pankki toteuttaa talousosaamisen kehittämiseen liittyviä toimia. Yhtenä pohjoismaiden suurimmista pankeista Danske Bank kuitenkin raportoi laajasti vastuullisuustyöstään muun muassa vuosikertomusten, vastuullisuusraporttien ja talousosaamisen edistämiseen liittyvien julkaisujen muodossa.

Merkittävänä pohjoismaisena finanssialan toimijana Danske Bank tunnistaa myös oman vastuunsa ja merkityksensä pohjoismaisten yhteiskuntien kestävässä kasvussa ja

kehityksessä, ja pankki onkin ottanut nämä huomioon kehittäessään liiketoimintaansa. Viime vuosien haastavassa ja poikkeuksellisessa markkinaympäristössä Danske Bank on ottanut päärooliseen asiakkaidensa neuvonnan ja ohjauksen, ja pankki on lisännyt asiakkaiden kanssa käytävää dialogia ja neuvontaa ajankohtaisten taloudellisten haasteiden ja taloudellisen epävarmuuden välttämiseksi.

Taloulosaamisen kehittämistyössä Danske Bank on työskennellyt jo yli vuosikymmenen ajan. Pankin toiminta ja periaatteet taloulosaamisen edistämiseen liittyen lähtevät pankin tavoitteista kehittää nimenomaan asiakkaiden ja nuorten taloudellisia kyvykkyksiä (financial capability), jotka pankin mukaan näkyvät erityisesti talouden hallinnassa niin arkipäivän vaihtelevissa konteksteissa, merkittävässä elämänmuutoksissa kuin yllättävissä taloudellisissa haasteissa. Taloulosaamisen lisäksi määritelmällisesti Danske Bank käyttää taloustaitoja, tästä johdettavaa taloudellista mielenrauhaa sekä englanninkielisiä vastineita ”financial literacy”, ”financial resilience” ja ”financial confidence”.

Danske Bank pitää kotipaikkaansa Tanskassa, ja pääosa pankin tuottamista taloulosaamisen kehittämiseen liittyvistä alustoista ja materiaaleista julkaistaan ensin tanskalaisille asiakkaille. Alustat ja materiaalit ovat kuitenkin helposti skaalattavissa myös muihin pohjoismaihin, ja esimerkiksi mobiilisovellusten ja -pelien osalta Danske Bank on hyödyntänyt laajasti taloulosaamisen kehittämiseen liittyvän toimintansa skaalattavuutta. Pankki on esimerkiksi kehittänyt lapsien ja nuorten taloustaitojen edistämiseen tarkoitettua mobiilipelin Rahalaakso (Moneyville) sekä lasten oman talouden seurantaan tarkoitettua sovelluksen MunRahat.

Tanskankieliselle verkkoalustalleen Danske Bank on julkaissut osion ”Din økonomi i en usikker tid”, jonka tarkoituksena on tarjota pankin asiakkaille ajankohtaista tietoa ja neuvoja kotitalouden kulutustottumuksiin, sijoittamiseen ja eläkkeeseen liittyen. Myös suomenkielisellä verkkosivullaan Danske Bank tarjoaa kattavasti ohjeita ja oppaita vaihteleviin elämäntilanteisiin ja näiden tuomiin taloudellisiin haasteisiin. Danske Bank

hyödyntää myös erilaisia kampanjoita talousosaamisen edistämiseen liittyvässä työssään, ja esimerkiksi vuonna 2022 pankissa korostettiin kampanjoiden avulla erityisesti naisten talousosaamisen merkitystä taloudelliseen hyvinvointiin ja kotitalouksien taloudelliseen resilienssiin.

Omien alustojen ja verkkosivujen lisäksi Danske Bank toteuttaa talousosaamisen kehittämiseen liittyvää työtä sidosryhmäyhteistyön kautta. Danske Bank on nostanut koulut ja toisen asteen oppilaitokset merkittäväksi sidosryhmäksi, ja näiden kautta pankki pyrkiikin järjestämään erilaisia oppilaitosvierailuja esimerkiksi Oma talous haltuun -talouskasvatushankkeen osalta. Danske Bank on myös mukana pörssisäätiön koordinoimassa Rahaviikossa sekä Nuorten yrittäjyys ja talous NYTin EtäTETissä.

Danske Bank tuottaa lisäksi laajasti erilaista materiaalia talousosaamisen edistämiseen liittyen. Pankin verkkosivuilla on paljon uutisia, artikkeleita ja blogeja ajankohtaisista taloudellisista ilmiöistä ja pankki tuottaa myös podcasteja, webinaareja ja videomateriaaleja vapaasti kuluttajien saataville. Danske Bank toteuttaa myös useita kyselytutkimuksia, joilla se pyrkii kartoittamaan esimerkiksi kuluttajien luottamusta omaan talouteensa, naisten ja miesten välisiä eroja tuloissa sekä kotitalouksien kulutustottumuksia. Edellisten lisäksi Danske Bank on julkaissut talousosaamisen kehittämisestä kattavan raportin ”Helping the next generation build good money habits - Building the financial confidence of children and young people in the Nordic countries”. Raportilla pankki pyrkii kartoittamaan sekä määrittelemään taloudellisen käyttäytymisen ja taloudellisen hyvinvoinnin taustatekijöitä ja integroimaan näitä toteuttamaansa talousosaamisen edistämistyöhön.

Vastuullisuustyössään Danske Bank huomioi myös YK:n kestävän kehityksen tavoitteet ja pankki on määritellyt strategisiksi tavoitteikseen tavoitteet 4 (hyvä koulutus), 5 (sukupuolten tasa-arvo), 8 (ihmisarvoista työtä ja talouskasvua), 13 (ilmastotekoja) ja 16 (rauha, oikeudenmukaisuus ja hyvä hallinto). Näistä tavoitteen 4 Danske Bank on

sitonut myös talousosaamisen edistämiseen liittyvään työhönsä ja laadukkaalla opetustyöllä pankki tavoitteleeekin taloudellista itseluottamusta ja hyvinvointia.

4.3 OP Ryhmä

OP Ryhmän arvot – ihmisläheisyys, vastuullisuus ja yhdessä menestyminen – luovat vakaan pohjan pankin toteuttamalle yhteiskuntavastuutyölle. OP Ryhmä kehittää yhteiskuntavastuutyötään yhdessä sidosryhmiensä kanssa, sillä pankin yli 100-vuotinen osuustoiminnallinen pohja ja perustehtävä on edistää pankin omistaja-asiakkaiden ja toimintaympäristön kestävästä taloudellisesta hyvinvointia, turvallisuutta ja menestystä. Näin vastuullisuus ja taloudellisen osaamisen kehittäminen on ollut olennainen osa OP Ryhmän toimintaa jo ensimmäisten osuuskassojen perustamisesta lähtien.

OP Ryhmän vastuullisuusohjelma muodostuu kolmesta teemasta: ilmasto ja ympäristö, hyvä hallintotapa, sekä ihmiset ja yhteisöt. Näistä etenkin teema ihmiset ja yhteisöt keskittyy suomalaisten talousosaamisen tukemiseen. Tähän teemaan OP Ryhmä sitoo myös YK:n kestävän kehityksen tavoitteet 4 (hyvä koulutus), 8 (ihmisarvoista työtä ja talouskasvua) ja 10 (eriarvoisuuden vähentäminen). Tavoitteilla 4 ja 8 OP Ryhmä tukee asiakkaiden mahdollisuuksia kehittää oman talouden hallintaa ja taloustaitoja, jotta kaikilla olisi mahdollisuudet huolehtia taloudellisesta hyvinvoinnistaan. Tavoitteet 8 ja 10 liittyvät paikallisyhteisöjen hyvinvoinnin edistämiseen, lasten ja nuorten hyvinvoinnin lisäämiseen ja tulevaisuudenuskon kasvattamiseen sekä nuorten työllistymisen helpottamiseen.

Konkreettisesti OP Ryhmän tavoitteet vastuullisuustyössä näkyvät etenkin pankin harjoittaman sidosryhmäyhteistyön kautta. Oleellinen osa pankin vastuullisuusohjelmaa onkin niin valtakunnalliset, alueelliset kuin paikalliset hankkeet yhteistyössä eri sidosryhmien kanssa. Ryhmän pankit järjestävät ja koordinoivat tapahtumia toiminta-alueillaan ja päätökset näistä syntyvät paikallisten yhteisöjen tarpeiden ja sidosryhmäyhteistyön perusteella.

Valtakunnallisesti OP Ryhmä on tukemassa nuorten talousosaamisen kehittämistä muun muassa Nuorten yrittäjyys ja talous NYTin yhteistyön kautta. OP Ryhmä on organisaation pitkäaikainen kumppani, ja pankki onkin ollut mukana esimerkiksi Nuorten yrittäjyys ja talous NYTin Bisneskurssi-kasvatussisällöissä sekä tukenut NYTin Sijoittajakoulua. Lisäksi OP Ryhmä on mukana NYTin useissa yrittäjyyskasvatusohjelmissa, joissa nuoria pyritään kannustamaan ja rohkaisemaan yrittäjähenkisyyteen. Näitä ovat esimerkiksi NYTin ohjelmat Uskalla Yrittää, Pikkuyrittäjät ja Yrityskylä.

Muuta valtakunnallista sidosryhmäyhteistyötä OP Ryhmä toteuttaa muun muassa Historian ja yhteiskuntaopin opettajien liitto HYOL ry:n yhteistyön kautta. Pankki järjestää HYOL ry:n kanssa valtakunnallisen Taloustaitokilpailun vuosittain, ja kilpailun tavoitteena onkin kannustaa yhdeksäsluokkalaisia nuoria kartuttamaan taloustaitojaan ja seuraamaan ajankohtaisia taloudellisia ilmiöitä. Lisäksi OP Ryhmä on mukana Pörssisäätiön koordinoimalla Rahaviikolla ja Helsingin Diakonissalaitoksen Taloustaitohankkeessa.

Sidosryhmäyhteistyön lisäksi OP Ryhmällä on useita omia hankkeita, joilla pankki pyrkii edistämään taloustaitoja ja taloudellista hyvinvointia. OP Ryhmä on esimerkiksi toteuttanut Kesäduuni OP:n piikkiin -kampanjoita, joiden tarkoituksena on mahdollistaa nuorille ensimmäinen kesätyö. Lisäksi pankki toteuttaa vuosittain useita koulu- ja oppilaitoskäyntejä sekä pankkivierailuja, joiden tarkoituksena on edistää lasten ja nuorten talous-, työelämä- ja yrittäjyystaitoja. Pankki myös tarjoaa verkkosivuillaan ja mobiilipalveluissaan oman talouden hallintaan tarkoitettuja työkaluja, kuten Yrittäjän talousvalmennusta.

OP Ryhmä tuottaa myös omaa tutkimusta ja on yksi merkittävimpiä taloustieteellisen tutkimuksen rahoittajia Suomessa tutkimussäätiönsä kautta. Kyselytutkimusten kautta pankki kartoittaa asiakkaiden ja kuluttajien näkemyksiä taloudesta, oman talouden

hallinnan keinoista sekä tavoista vaikuttaa talousosaamisen kehittämiseen. Näistä pankki koostaa vapaasti saatavilla olevia artikkeleja ja uutisia ajankohtaisiin taloudellisiin ilmiöihin liittyen. OP Ryhmä on muuan muassa muodostamassa 15–19-vuotiasta koostuvaa ryhmää, jonka tavoitteena on ratkoa taloustietoon ja -taitoon liittyviä haasteita sekä selvittää millaista tietoa nuoret kaipaavat ja miten pankki voi olla avuksi nuorten taloudellisissa haasteissa.

4.4 POP Pankki

POP Pankki lähestyy talousosaamista ja talouskasvatusta hyvin asiakaslähtöisestä näkökulmasta. Pankki korostaa, että talousosaaminen on 2020-luvun arkipäiväinen kansalaistaito, jota tarvitsee jatkuvaa päivitystä ja osaamisen kartuttamista. Talousosaamisella POP Pankki tarkoittaa niin arkipäiväisiä oman talouden hallintaa vaativia päätöksentekotilanteita sekä talouden digitalisoitumisen ja riskien ymmärtämistä ja hallintaa. Talousosaamisen ja taloustaitojen kehittämällä pankki tavoittelee asiakkaiden vakaampaa ja vauraampaa elämää ja taloudellista hyvinvointia. Talousosaamisen edistämistyöstä pankki käyttää käsitettä talouskasvatus.

POP Pankin arvopohja – asiakasläheisyys, nopeus, tuloksellisuus, rohkea uudistuminen ja vastuullisuus – luovat pohjan pankin yhteiskuntavastuutyölle yhdessä pankin pitkän osuustoiminnallisen historian kanssa. Perustehtäväkseen pankki onkin määritellyt asiakkaiden taloudellisen hyvinvoinnin ja vaurastumisen edesauttamisen sekä paikallisen menestyksen mahdollistamisen. POP Pankki on huomionut perustehtävänsä myös osana vastuullisuusohjelmaansa, ja yhtenä pääteemana ohjelmassa onkin paikallisen menestyksen, elinvoimaisuuden ja hyvinvoinnin tukeminen. Tätä pankki toteuttaa ryhmän paikallisten osuuspankkien kautta, sillä paikalliset osuuspankit ovat merkittäviä vaikuttajia toiminta-alueillaan.

Tutkimusjoukon pankeista POP Pankki erottuu talousosaamistyönsä kohderyhmän laaja-alaisuudella. Vaikka POP Pankissa keskitetään talouskasvatusta myös lapsiin ja

nuoriin erilaisten hankkeiden ja teemapäivien muodossa, pankki raportoi laajasti talousosaamisen kehittämiseen liittyvistä vastuullisuustoimistaan myös muissa asiakas- ja kohderyhmissä. Pankissa talousosaamisen kehittämiseen on otettu koko elämänkaaren kattava näkökulma, ja pankki tarjoaa mahdollisuuksia päivittää talousosaamistaan eri elämänvaiheissa.

Huolimatta talousosaamisen kehittämiseen liittyvästä elämänvaiheesta, sidosryhmäyhteistyö korostuu POP Pankin harjoittamassa vastuullisuustyössä. Lasten ja nuorten osalta POP Pankki on mukana esimerkiksi Pörssisäätiön koordinoimalla Rahaviikolla, Nuorten yrittäjyys ja talous NYTin etätETissä sekä osallisena Vastuullinen työnantaja -kampanjassa. Osuustoiminnalliseen yrittäjyyteen liittyen pankki on ollut mukana Pellervon organisoimassa #OsuuskuntaElämää -kampanjassa, jonka tarkoituksena on tuoda osuuskuntamuotoista yritystoimintaa tutummaksi nuorille. POP Pankilla on myös yhteistyötä oppilaitosten kanssa, ja pankin asiantuntijat pitävät esimerkiksi luentoja ja oppitunteja paikallisissa oppilaitoksissa.

POP Pankin asiakaskohderyhmässä korostuu maa- ja metsätaloustuottajat ja tähän kohderyhmään liittyen pankki toteuttaa myös talousosaamisen edistämiseen liittyviä kampanjoita yhdessä sidosryhmien kanssa. Pankki on mukana muun muassa Maatalousyrittäjien eläkelaitos Melan Välitä viljelijästä -kampanjassa, jossa pyritään edesauttamaan maatalousyrittäjien työssä jaksamista esimerkiksi varhaisella puuttumisella taloudellisiin haasteisiin ja ongelmiin. Digi- ja väestötietoviraston yhteistyökumppanina POP Pankki on muun muassa edunvalvontavaltuutuskampanjassa. Pankki on mukana myös iäkkäämpien kansalaisten digitaitojen kehittämistä ja sähköisen asioinnin helpottamista tukevilla hankkeilla, ja on mukana järjestämässä esimerkiksi erilaisia asiakas- ja opetustilaisuuksia digitaalisten palveluiden käyttöön liittyen.

Muita omia talousosaamisen edistämiseen liittyviä toimia POP Pankilla on esimerkiksi oman asiakaslehden tuottaminen. Pankki tuottaa asiakaslehteä, joka sisältää usein

ajankohtaisia artikkeleita maailmantilanteesta, oman talouden seurannasta sekä taloustaidoista. Vastaavista aiheista POP Pankki tuottaa materiaalia myös vapaasti kaikkien saataville kuunneltavassa podcast-muodossa ja blogikirjoituksina verkkosivuillaan. Lisäksi POP Pankissa korostuu asiakastapaamisissa ja henkilökohtaisissa kohtaamisissa tehtävä talousosaamistyö kiinnittämällä erityisesti huomiota vastuulliseen luotonantoon ja sijoitusneuvontaan.

Vastuullisuustyönsä POP Pankki on laajemmin yhdistänyt YK:n kestävän kehityksen tavoitteisiin 4 (hyvä koulutus), 5 (sukupuolten tasa-arvo), 8 (ihmisarvoista työtä ja talouskasvua), 10 (eriarvoisuuden vähentäminen), 13 (ilmastotekoja) sekä 16 (rauha, oikeudenmukaisuus ja hyvä hallinto). Pankin toiminnassa etenkin tavoite 8 korostuu talous- ja yrittäjyyskasvatuksen myötä. Myös pankin perustoiminta-ajatus asiakkaiden taloudellisen hyvinvoinnin, vaurastumisen ja paikallisen menestymisen edistämisestä tukee tärkeää tavoitetta ihmisarvoisesta työstä ja talouskasvusta.

4.5 Säästöpankki

Taloudellinen hyvinvointi on sidottu kiinteästi osaksi Säästöpankin toimintaa ja olemassaolon edellytyksiä Säästöpankin yli 200-vuotisen perustehtävän myötä. Pankin missio jo vuodesta 1822 lähtien on ollut auttaa asiakkaitaan varautumaan huonojen taloudellisten aikojen varalle, huolehtimaan omasta taloudestaan sekä säästämään ja vaurastumaan. Tehtävä heijastuu myös Säästöpankin arvoihin, joita ovat asiakasläheisyys, yhteistyö, vastuullisuus ja tuloksellisuus.

Säästöpankki käyttää pääasiassa käsitettä taloudellinen hyvinvointi kertoessaan toimistaan taloudellisen osaamisen edistämisessä, ja sitoo taloustaidot ja talouslukutaidon osaksi taloudellisen hyvinvoinnin saavuttamista. Säästöpankki myös määrittelee tarkasti, mitä pankki tarkoittaa asiakkaiden taloudellisella hyvinvoinnilla. Pankin määritelmän mukaan taloudellinen hyvinvointi on kokonaisuus, jonka juuret muodostuvat aluksi nuorena perheessä saadun kasvatuksen, käyttäytymismallien,

talousosaamisen edistämiseen liittyvään työhön Säästöpankki on ottanut käyttöön sosiaalisen median ja näistä alustoista etenkin TikTokin. Alustalla pankki tarjoaa nuorille suunnattuja sisältöjä, joiden tavoitteena on lisätä avointa rahakeskustelua, lisätä tietoisuutta esimerkiksi maksuhäiriömerkinnöistä ja selkeyttää talouteen liittyviä käsitteitä.

Myös asiakastapaamisissa ja muissa yksityisissä tapahtumissa annettava henkilökohtainen neuvonta talousosaamiseen liittyen nousee Säästöpankin osalta esille talousosaamistyössä. Vastuullinen luotonanto ja sijoitusneuvonta edellyttävät pankin osalta asiakkaan ymmärrystä niin riskeistä kuin henkilökohtaiseen talouteen vaikuttavista shokeista, ja pankissa näitä pyritään selventämään asiakkaalle mahdollisimman hyvin talouden valmentajan roolissa. Tähän liittyen Säästöpankki on ottanut käyttöönsä Talousvalmennus-konseptin, jonka avulla ammattimaista neuvontaa, julkaisuja sekä työkaluja talouden hallintaan ja sijoittamiseen kohdennetaan pankin asiakkaille.

Säästöpankin vastuullisuusstrategian viisi pääteemaa – vastuu asiakkaan taloudellisesta hyvinvoinnista, vastuu yhteisön hyvinvoinnista, vastuu kestävästä rahoituksesta ja tuotteista, vastuu kestävästä kasvusta ja hyvästä hallinnosta sekä vastuu ympäristöstä ja ilmastosta – on sidottu pankin kannalta olennaisiin YK:n kestävä kehityksen tavoitteisiin 8 (ihmisarvoista työtä ja talouskasvua), 9 (kestävää teollisuutta, innovaatioita ja infrastruktuureja), 12 (vastuullista kuluttamista), 13 (ilmastotekoja) ja 16 (rauha, oikeudenmukaisuus ja hyvä hallinto). Näistä tavoite 12 on sidottu vastuuseen asiakkaan taloudellista hyvinvoinnista ja tavoite 8 vastuuseen yhteisön hyvinvoinnista. Tavoitteilla pyritään mahdollistamaan asiakkaille taloudellinen vaurastuminen ja hyvinvointi, sekä ympäröivien yhteisöjen kasvu, hyvinvointi ja taloustaitojen kehitys.

4.6 Oma Säästöpankki

Oma Säästöpankki on tutkimusjoukon uusin pankki nykyisellä toimintamuodollaan. Se on aloittanut toimintansa nykyisessä muodossaan vuonna 2009, mutta pankin historia ulottuu fuusioituneiden säästöpankkien myötä aina 1800-luvulle. Verrattain nuoresta iästään huolimatta Oma Säästöpankki on toimintansa alusta lähtien huomioinut vastuullisuuden toiminnassaan, ja pankki erotteleekin toiminnassaan kolme tärkeää vastuullisuusteemaa: Oma Säästöpankki pyrkii olemaan lähellä ja läsnä ihmistä, edistämään yhteistä hyvinvointia sekä edistämään kestävästä kehitystä. Pankin toiminta-ajatuksessa korostuu asiakkaiden tukeminen oman talouden kehittäjänä ja oman talouden hallinnassa.

Toimistaan yhteiskuntavastuun toteuttamisessa ja talousosaamisen edistämiseksi Oma Säästöpankki raportoi etenkin vuosikertomustensa kautta. Määritelmällisesti Oma Säästöpankki kertoo vastuullisuustoiminnassaan nimenomaan talousosaamisesta ja talousosaamisen kehittämistä sekä taloudellisesta kasvattamisesta, joilla tavoitellaan taloudellista hyvinvointia. Myös taloustaidoista ja niiden kehittämiseen liittyvistä toimenpiteistä raportoidaan osana talousosaamisen kehittämistä.

Vastuullisuusteema lähellä ja läsnä näkyy etenkin Oma Säästöpankin harjoittamassa paikallisessa talousosaamistyössä. Pankki pyrkii edistämään oman talouden hallintaa ja talousosaamista kaikissa ikäryhmissä esimerkiksi sidosryhmäyhteistyön ja kumppanuuksien kautta, sekä järjestämällä erilaisia koulutuspäiviä ja webinaareja liittyen niin säästämiseen, sijoittamiseen kuin oman talouden hallintaan. Oma Säästöpankin järjestämät tilaisuudet ja koulutukset ovat maksuttomia ja kaikille avoimia.

Paikallisten sidosryhmien kanssa yhteistyössä Oma Säästöpankki pyrkii vaikuttamaan etenkin lasten ja nuorten taloustaitojen edistämiseen. Oma Säästöpankki tekee yhteistyötä eri oppilaitosten kanssa ja järjestää asiantuntijoidensa toimesta luentoja ja oppitunteja esimerkiksi sijoittamiseen, nuorten taloustaitoihin tai pankkialalle

työllistymiseen liittyen. Lisäksi Oma Säästöpankki on ollut mukana kehittämässä useita verkkopohjaisia taloustaitoja ja talouden hallintaa opettavia oppimisympäristöjä, kuten Oma Onnia ja pääOmaa. Kansallisten toimijoiden kanssa Oma Säästöpankki tekee yhteistyötä esimerkiksi Nuorten yrittäjyys ja talous NYTin kanssa Yrityskylä-oppimisympäristössä.

Oma Säästöpankin omistusrakenne mahdollistaa myös paikallisen vaikuttamisen ja taloudellisen hyvinvoinnin kehittämisen pankin omistavien säästöpankkisäätiöiden ja osuuskuntien kautta. Oma Säästöpankin tuloksesta merkittävä osa palautuu säätiöille ja osuuskunnille, jotka edesauttavat toiminta-alueidensa hyvinvointia, elinvoimaisuutta ja taloutta. Säätiöt ja osuuskunnat jakavat vuosittain erilaisia avustuksia ja apurahoja, joilla edistetään esimerkiksi taloudellista kasvatusta.

Oma Säästöpankki on sitoutunut tukemaan kaikkia YK:n kestävän kehityksen tavoitteista ja määritellyt tavoitteista viisi olennaisinta tavoitetta, joita pankki pyrkii omalla toiminnallaan erityisesti edistämään yhteiskuntavastuutyössään. Olennaisimmat tavoitteet ovat 3 (terveyttä ja hyvinvointia), 4 (hyvä koulutus), 8 (ihmisarvoista työtä ja talouskasvua), 9 (kestävää teollisuutta, innovaatioita ja infrastruktuureja) ja 17 (yhteistyö ja kumppanuus). Näistä etenkin tavoitteet 4 ja 17 huomioidaan Oma Säästöpankin toteuttamassa talousosaamisen edistämistyössä. Pankki sitoo tavoitteeseen 4 lasten ja nuorten hyvinvoinnin ja taloustaitojen edistämisen ja tavoitteeseen 17 sidosryhmäyhteistyön merkityksen kestävien käytänteiden luomisessa, kestävämmän Suomen saavuttamisessa ja talousosaamisen edistämisessä.

4.7 S-Pankki

S-Pankki on tutkimusjoukon nuorin pankki, mikäli Oma Säästöpankkia ei huomioida. S-Pankki on perustettu vuonna 2006 paikallisten osuuskauppojen säästökassojen korvaajaksi. Pankin toiminnan juuret ovat siis osuustoiminnallisessa arvomaailmassa,

jonka ytimessä vastuullisuus on. Myös S-Pankin arvomaailmassa vastuullisuus on nostettu keskeiseksi tekijäksi, ja pankin toimintaa kehitetään vastuullisuus huomioiden. Vastuullisuuden kivijalaksi pankki nostaa maksuttomat päivittäispankkipalvelut. Tällä S-Pankki pyrkii auttamaan asiakkaitaan tekemään vastuullisia ja viisaita päätöksiä omassa taloudessaan, kasvattamaan varallisuuttaan sekä varautumaan tulevaan.

Muihin tutkimusjoukon pankkeihin verrattuna S-Pankki kertoo verrattain vähän talousosaamisen edistämiseen liittyvästä vastuullisuustyöstään, mikä osittain johtunee pankin lyhyehköstä toiminta-ajasta – vastuullisuustyöhön ja sen raportointiin ei ole vielä muodostunut pankilla selkeitä käytänteitä. Esimerkiksi YK:n kestävän kehityksen tavoitteita pankin vastuullisuusraportoinnin osalta ei käsitellä lainkaan. S-Pankin varallisuudenhoitoliiketoiminnan raporteissa tavoitteita sivutaan sijoitustoiminnan vastuullisuutta käsitellessä, mutta varsinaisesti talousosaamisen kehittämiseen tai talouskasvatukseen tavoitteita ei sidota.

S-Pankki on kuitenkin kehittänyt palveluita ja tuotteita, jotka ovat omiaan edistämään talousosaamista ja vastuullista kulutuskäyttäytymistä. S-Pankki on ensimmäisenä suomalaisena pankkina tuonut asiakkaidensa käyttöön Säästäjä-palvelun mikrosäästämiseen. Palvelun avulla jokaisesta asiakkaan tekemästä korttiosasta ohjautuu asiakkaan määrittämä summa automaattisesti säästöön tilille tai rahastoon. Tällä S-Pankki kannustaa asiakkaitaan säästämiseen, yllättäviin taloudellisiin haasteisiin varautumiseen ja varallisuuden kartuttamiseen.

Muiden tutkimusjoukon pankkien tavoin myös S-Pankki hyödyntää talousosaamisen edistämässä sidosryhmäyhteistyötä. Pankki on mukana Nuorten yrittäjyys ja talous NYTin etätETissä sekä Varo, varmista ja varoita -tietoturvakampanjassa. Lisäksi S-Pankin omistavien paikallisosuuskauppojen kautta merkittävä osa pankin tuloksesta palautuu takaisin osuuskuntien harjoittamaan alueelliseen vastuullisuustoimintaan.

4.8 Aktia

Muista tutkimusjoukon pankeista Aktia erottuu tavoitteellaan profiloitua varainhoitoon erikoistuneena pankkina. Tehtäväkseen Aktia määrittelee niin yksilöiden kuin koko Suomen vaurastumisen edistämisen, sillä pankki näkee, että kansan ja sitä kautta yhteiskunnan vaurastuminen hyödyttää yhteiskunnan kaikkia osapuolia ja yksilöiden taloudellinen tasapaino on edellytys koko yhteiskunnan hyvinvoinnille. Aktia korostaa hyvien taloustaitojen olevan välttämätön kansalaistaito, joka edistää yhteiskunnan tasa-arvoisuutta. Taloudellisen tasapainon, hyvinvoinnin ja vaurastumisen lisäksi Aktia käyttää määritelmiä talousosaaminen, taloustaidot sekä talousosaamisen kehittäminen selvittäessään taloudellisen osaamisen edistämiseen liittyvää vastuullisuustyöstään. Käytännön toimia talousosaamisen edistämässä pankki käsittelee esimerkiksi vuosikertomuksensa vastuullisuusliitteessä.

Aktian toimintaa on jo pitkään ohjanneet kestävyys- ja vastuullisuustavoitteet, jotka näkyvät esimerkiksi Aktian omistusrakenteessa. Aktian taustalla vaikuttaa edelleen useat säätiöt, jotka hyötyvät suoraan pankin menestyksestä ja pyrkivät jakamaan voittojaan esimerkiksi kolmannen sektorin järjestöjen ja toimijoiden kautta paikallisen hyvinvoinnin edistämiseen liittyvään työhön. Säätiöillä on paljon päätäntävaltaa, millaisiin hankkeisiin ne kohdentavat tarjoamiaan avustuksia ja esimerkiksi Vaasan Aktiasäätiö tukee 4H-yhdistysten ja Nuorten yrittäjyys ja talous NYTin kautta lasten ja nuorten taloustaitojen kehittämistä.

Sidosryhmäyhteistyön ja paikallisten toimijoiden tukemisen lisäksi Aktia toteuttaa erilaisia kampanjoita talousosaamiseen liittyen. Viimeisimmän kampanjan Aktia on toteuttanut yhteistyössä Käärijän kanssa, ja kampanjaan kuuluu erilaisia verkkomateriaaleja talousosaamisesta, sosiaalisen median sisältöjä sekä webinaareja talousosaamisesta. Kampanjan materiaalit ovat vapaasti kaikkien saatavilla Aktian verkkosivujen kautta.

Tekemänsä julkisen talousosaamisen kehittämistyön ohella Aktia painottaa pankin asiantuntijoiden henkilökohtaisen neuvonnan merkitystä talousosaamiseen liittyvässä vastuullisuustyössä. Varallisuudenhoitoon profiloituneena pankkina Aktia pyrkii tarjoamaan jokaiselle asiakkaalleen yksilöllisen varainhoidon suunnitelman, jonka avulla asiakkaita autetaan suunnittelemaan tulevaisuuttaan ja varautumaan mahdollisiin taloudellisiin haasteisiin. Yksilöllinen vaurastumisen suunnitelma ottaa huomioon asiakkaan kokonaisvaltaisen taloudellisen tilanteen ja ohjaa kohti asiakkaan henkilökohtaisia taloudellisia tavoitteita.

Aktia on määritellyt kuusi oman vastuullisuustyönsä kannalta olennaisinta YK:n kestäväen kehityksen tavoitetta. Näitä ovat tavoitteet 5 (sukupuolten tasa-arvo), 8 (ihmisarvoista työtä ja talouskasvua), 9 (kestävää teollisuutta, innovaatioita ja infrastruktuureja), 12 (vastuullista kuluttamista), 13 (ilmastotekoja) sekä 17 (yhteistyö ja kumppanuus). Aktia ei vastuullisuusraportissaan erityisesti korosta tavoitteiden yhteyttä taloudellisen osaamisen kehittämiseen, vaan käsittelee tavoitteita pääosin varallisuudenhoidon ja rahastoyhtiönsä toteuttaman sijoitusstrategian vastuullisuuden näkökulmasta.

4.9 Yhteenveto

Yhteistä kaikille tutkimusjoukon pankeille on se, että kaikki pankit ensinnäkin käsittelevät talousosaamista ja talousosaamisen kehittämistä. Aineiston perusteella voidaan havaita, että pankkien käyttämä käsitteistö talousosaamiseen liittyen on monipuolista ja vakiintumatonta, mikä oli odotettavaa, sillä myös tutkimuskirjallisuus talousosaamisen tutkimuksessa ei ole yhdenmukaista käsitteiden käytöltään. Kuitenkin aineistosta on myös havaittavissa pääasiallisesti käytössä olevia käsitteitä, ja esimerkiksi "talousosaaminen", "taloustaidot" ja "taloudellinen hyvinvointi" sekä sen englanninkielinen vastine "financial wellbeing" korostuvat käytetyssä aineistossa. Kuvassa 10 on esitetty aineistosta nousseet termit ja niitä käyttäneet pankit.

Taloulosaamisen edistämisestä aineistossa raportoidaan etenkin käsitteillä ”talouskasvatus” sekä ”taloulosaamisen kehittäminen”.

Kuva 10. Pankkien käyttämät käsitteet.

Toiseksi aineistosta voidaan todeta, että kaikki tutkimusjoukon pankit myös raportoivat vastuullisuustyöstään ja kaikilla pankeilla on taloulosaamisen kehittämiseen liittyvää toimintaa osana vastuullisuustyötä. Yleisimmin vastuullisuusraportoinnissa tutkimusjoukon pankit hyödyntävät vuosikertomuksia, vastuullisuuskertomuksia, toimintakertomuksia tai muita vuosittain toimitettavia koosteita pankin toiminnasta. Myös pankkien verkkosivuja hyödynnetään laajasti uutisointiin taloulosaamisen kehittämistoimista ja taloulosaamisen edistämiseen tarkoitetun materiaalin levittämisessä. Aineiston perusteella taloulosaamisen kehittäminen liitetään vahvasti pankkien tekemään vastuullisuustyöhön, ja taloulosaamisen kehittämistä

lähestytäänkin vahvasti vastuullisuusnäkökulmasta taloudellisen tai riskienhallinnallisen näkökulman sijaan.

Taloulosaamisen kehittämisen yhdistäminen pankkien vastuullisuustoimintaan ilmenee myös kestävän kehityksen tavoitteissa, joihin pankit ovat sitoutuneet. Tutkimusjoukon kahdeksasta pankista seitsemän raportoi taloulosaamisen kehittämistoimistaan osana kestävän kehityksen tavoitteiden saavuttamista ja mittarina tavoitteiden saavuttamiselle. Tutkimusjoukosta ainoastaan S-Pankki ei suoraan sisällyttänyt taloulosaamisen kehittämiseen liittyviä toimiaan kestävän kehityksen tavoitteisiin. Pankki kyllä huomioi kestävän kehityksen tavoitteet harjoittamassaan sijoitustoiminnassa, mutta koko pankin toimintastrategiaan S-Pankki ei ole kestävän kehityksen tavoitteita sitonut.

Kestävän kehityksen tavoitteissa taloulosaamisen kehittäminen huomioidaan aineiston pankeissa yleisimmin tavoitteen 8 (ihmisarvoista työtä ja talouskasvua) sekä tavoitteen 4 (hyvä koulutus) kautta. Vastuullisuusohjelmissa korostuu myös tavoitteet 13 (ilmastotekoja) ja 16 (rauha, oikeudenmukaisuus ja hyvä hallinto), mutta nämä huomioidaan pankkien ympäristövastuun ja hallinnollisen vastuun näkökulmasta. Muita aineistosta nousseita taloulosaamisen kehittämiseen liittyviä tavoitteita olivat tavoitteet 5 (sukupuolten tasa-arvo), 9 (kestävää teollisuutta, innovaatioita ja infrastruktuureja), 10 (eriarvoisuuden vähentäminen), 12 (vastuullista kuluttamista) sekä 17 (yhteistyö ja kumppanuus). Tavoitteet, jotka pankit ovat huomioineet vastuullisuusohjelmassaan on esitetty kuvassa 11. Kuvassa on korostettuna pankit, jotka ovat huomioineet tavoitteen nimenomaan taloulosaamisen kehittämisen näkökulmasta.

Kuva 11. Kestävän kehityksen tavoitteet pankeissa.

Tutkimusjoukon pankeista suurin osa sitoo vastuullisuustyön ja talousosaamisen kehittämisen olennaiseksi osaksi pankkien toimintaedellytyksiä. Etenkin OP Ryhmä, Säästöpankki ja Nordea korostuvat aineistossa talousosaamistyön merkitystä pankin toimintaedellytyksenä painottavina pankkeina. Myös muut pankit, kuten POP Pankki, Oma Säästöpankki ja Danske Bank, korostavat talousosaamisen merkitystä osana vastuullisuusstrategiaa ja siten pankin toimintaperiaatteita. Vähiten talousosaamisen edistämistä osana vastuullisuustyötä painottavat aineistossa S-Pankki ja Aktia, mutta vastuullisuus on kuitenkin huomioitu osana pankkien olennaisia toimintaedellytyksiä.

Talousosaamisen kehittämistyössään tutkimusjoukon pankit hyödyntävät erityisesti sidosryhmäyhteistyötä. Kaikilla aineiston pankeilla on sidosryhmäyhteistyön piirissä tapahtuvaa talousosaamisvaikuttamista. Sidoryhmäyhteistyössä korostuu etenkin Pörssisäätiön organisoima Rahaviikko, Nuorten yrittäjyys ja talous NYTin EtätET sekä Yrityskylä. Näissä mukana oli jokaisessa viisi tutkimusjoukon pankkia. Myös oppilaitosvierailut ja -yhteistyö korostuu sidoryhmäyhteistyön muotona, ja kuusi pankkia harjoittaakin yhteistyötä suoraan eri oppilaitosten kanssa.

Pankkien tuottamista materiaaleista ja kanavista talousosaamisen kehittämiseen liittyen aineistossa korostuu muun muassa podcastien tuottaminen, uutisten ja artikkelien julkaisu sekä sosiaalisen median sisältöjen luominen. Viidellä pankilla kahdeksasta on näihin liittyvää tuotantoa. Eniten aineistossa painottuu kuitenkin

talousosaamisen kehittämiseen liittyviin webinaareihin osallistuminen, ja kuusi pankkia raportoi tähän viittaavasta toiminnasta. Myös pankkien teettämät tutkimukset ja kyselyt korostuvat aineistossa, ja neljä pankkia tuottaakin säännöllisesti kyselyitä ja tutkimuksia talousosaamisesta ja asiakkaiden talousnäkemyksistä.

5 Pohdinta ja johtopäätökset

Tutkimuksessa on käsitelty laajasti talousosaamista, sen merkitystä niin yksilötasolla kuin yhteiskunnan tasolla, taloustaitojen opetusta ja erilaisia pankkeja, niiden taustoja sekä roolia taloustaitojen opetuksessa. Tarkemmin tutkimuksessa on tutustuttu kahdeksaan Suomessa toimivaan talletuspankkiin. Tutkimusjoukon pankeista on muodostettu aineisto keräämällä pankkien tuottamaa talousosaamiseen viittaavaa julkista materiaalia. Aineistoa on käsitelty laadullisen sisällönanalyysin menetelmin ja aineistosta on pyritty tunnistamaan pankit, jotka toteuttavat interventioita ja tuottavat materiaalia talousosaamisen edistämiseksi, erottelemaan pankkien toimia talousosaamisen kehittämisessä sekä selvittämään miten talousosaamistoiminta on sidottu pankkien toimintaan.

Tutkimuksessa käsiteltyt Suomessa toimivat pankit raportoivat ja julkaisevat avoimesti tietoa vastuullisuustoiminnastaan ja talousosaamisen kehittämistoimistaan. Kaikilla tutkimuksen pankeilla on talousosaamiseen liittyvää toimintaa muun muassa erilaisten interventioiden, sidosryhmäyhteistyön ja vapaasti saatavilla olevan talouskasvatuksellisen materiaalin tuottamisen muodossa. Tällä pankit mahdollisesti pyrkivät osoittamaan palveluihinsa liittyvää positiivista signaalia ja saavuttamaan kilpailuetua. Toimistaan talousosaamisen edistämiseksi pankit raportoivat etenkin yhteiskuntavastuuraportoinnin rinnalla, ja näkökulma talousosaamisen edistämiseen on pikemminkin pankin vastuullisuusstrategian toteuttamisessa kuin riskien tai taloudellisten tappioiden välttämiseksi.

Aineiston perusteella vähiten talousosaamista edistäviä toimintatapoja sekä niistä raportointia on Aktialla ja S-Pankilla. Pankit eivät myöskään erityisesti korosta talousosaamisen merkitystä vastuullisuustyössään tai sido talousosaamiseen liittyviä mittareita kestävä kehityksen tavoitteisiin. S-Pankin osalta tämä mahdollisesti selittyy pankin lyhyellä toiminta-ajalla, mikäli vastuullisuuden ja talousosaamisen edistämisen toimintatavat ja käytänteet eivät ole vielä vakiintuneita ja kehittyneitä. Aktia puolestaan on voimakkaasti profiloitunut varainhoitajapankkina, ja pankin tavoitteena

on mahdollisesti korostaa oman varainhoidon asiantuntijuutta ja keskittää resursseja enemmän tämän asiantuntijuuden tunnetuksi tuovaan työhön.

Aikaisemman tutkimuksen tavoin tutkimuksen aineiston perusteella vastuullisuusraportoinnissa ja talousosaamisen edistämisessä ei muodostu selkeää jakoa aatteellisen pohjan omaavien pankkien ja puhtaasti liiketoimintapohjalta toimivien pankkien välille. Säästöpankki- ja osuuspankkitaustaiset pankit raportoivat luonnollisesti enemmän omistavien tahojensa, esimerkiksi osuuskuntien tai säästöpankkisäätiöiden, tekemästä talousosaamistyöstä ja tähän liittyvistä varojen jaosta. Kuitenkaan aineiston perusteella ei ole viitteitä siitä, että tämän omistavien tahojen kautta tapahtuvan sidosryhmäyhteistyön, lahjoitusten jaon tai muun talousosaamisen edistämiseen liittyvän toiminnan myötä aatepohjaisilla pankeilla olisi huomattavasti liikepankkeja enemmän talousosaamisen kehittämiseen vaikuttavia toimintatapoja.

Myöskään pankin kokoon tai markkinaosuuteen perustuvalla jaottelulla ei tutkimuksessa ilmene selkeitä eroja pankkien toteuttamassa talousosaamistyössä (vrt. Kuchciak & Wiktorowicz, 2021). Isommilla pankeilla, kuten OP Ryhmä, Nordea ja Danske Bank, on kuitenkin määrällisesti paljon enemmän resursseja talousosaamistoimintojen kehittämiseen ja näistä raportoimiseen ja tämä näkyy esimerkiksi pankkien vastuullisuustoimintaan liittyvän materiaalin tuottamisessa. Näiden pankkien osalta talousosaamiseen liittyvää materiaalia on paljon enemmän aineistossa. Kuitenkin pankin koosta huolimatta keinot ja toimenpiteet talousosaamisen kehittämiseksi ovat hyvin samankaltaisia kaikissa tutkimuksessa huomioituissa pankeissa. Myös pienemmät pankit, kuten Säästöpankki, Oma Säästöpankki ja POP Pankki, ovat aktiivisia ja osallistuvat monipuolisesti talousosaamisen edistämiseen osaltaan. Lisäksi pienemmissä pankeissa korostuu tutkimuksen perusteella asiakaskohtaamisissa – niin henkilökohtaisissa asiakastapaamisissa kuin yleisissä asiakastilaisuuksissa – tapahtuva talousosaamisen kehittäminen.

Aineiston perusteella eriytyy viisi selkeää toimintatapaa, jolla aineiston pankit toteuttavat talousosaamisen kehittämistä. Toimintatavat on jaoteltu erillisiksi kokonaisuuksiksi sen kanavan mukaan, jonka kautta talousosaamisen edistämistä toteutetaan, mutta osittain toiminnot ovat myös limittäisiä toistensa kanssa. Talousosaamisen kehittämiseen liittyviä toimintoja on tutkimusaineistosta koostetun jaon perusteella sidosryhmäyhteistyö, oppilaitosyhteistyö, kampanjat, omistavien tahojen paikallinen vaikuttaminen sekä asiakaskohtaukset sisältäen asiakastilaisuudet, -koulutukset ja henkilökohtaiset tapaamiset.

Tarkemmin talousosaamiseen edistämiseen vaikuttavat toimet on esitelty pankeittain liitteessä 2. Toimien lisäksi pankit tuottavat laajasti talousosaamisen edistämiseen suunnattua materiaalia. Pankkien tuottamia materiaaleja esitetty kootusti liitteessä 3. Näiden toimien osalta tutkimuksen pankit toteuttavat Kaiserin ja muiden (2022) määrittelemistä neljästä yleisimmästä talousopetuksen interventioista kolmea – kouluissa tapahtuvia talousopetuksen interventioita, henkilökohtaisen talousvalmennuksen interventioita sekä talousosaamisen edistämiseen pyrkivän helposti skaalattavan materiaalin tuottamista. Ainoastaan työpaikalla tapahtuvia talousosaamisen interventioita ei noussut aineiston perusteella esiin pankeista.

Pankkien toimintatavoissa korostuu etenkin lapsiin ja nuoriin keskittyvät talousopetuksen interventiot niin oppilaitosyhteistyön kuin sidosryhmäyhteistyön kautta, mikä vahvistaa aikaisempia näkemyksiä suomalaisten talousosaamisen interventioiden keskittymisestä lapsiin ja nuoriin (kts. Suomen pankki, 2021; Raijas, 2020). Muut talousosaamisen interventioiden kohderyhmät, kuten aikuiset, yrittäjät ja asunnonostajat, korostuvat puolestaan asiakaskohtauksissa. Asiakaskohtaukset talousosaamisen edistämisen vaikuttamiskeinona painottuvat hieman aineiston perusteella aatteellista taustaa omaavissa pankeissa verrattuna liiketoimintapohjalta operoiviin pankkeihin.

Tutkimukseen ja tutkimusaineistoon liittyy kuitenkin jo aiemminkin esille nostettuja rajoitteita, ja osaltaan nämä voivat myös vaikuttaa tutkimusaineistosta muodostuneisiin johtopäätöksiin. Tutkimuksen aineisto on verrattain lyhyeltä ajalta kerätty, eli se ei kuvaa pankkien pitkällä ajalla toteuttamaa ja jatkuvaa talousosaamistyötä tai sen kehitystä. Koska tutkimus on poikittaistutkimus, aineistossa on havaittavissa luonnollisesti aineiston keräämisen ajalla vaikuttaneita ilmiöitä, ja esimerkiksi nyt aineistossa on korostunut niin pankkien kuin kuluttajien huoli taloudellisesta tilanteesta muun muassa Venäjän aloittaman hyökkäyssodan ja äkillisen hintatason nousun seurauksena.

Myös tutkimusjoukon pankkien heterogeenisyys luo haasteita aineiston keskinäiselle vertailulle. Pankit ovat kooltaan, ominaispiirteiltään ja historialliselta taustaltaan erilaisia, joten pankit eivät lähtökohtaisesti esitä tai raportoivat toimintaansa talousosaamisen edistämisessä samassa laajuudessa tai samankaltaisilla mittareilla. Lisäksi pankit ovat itse tuottaneet talousosaamistyöhönsä liittyvät julkaisut ja sisällöt, ja luonnollisesti esitystavoilla pyritään vaikuttamaan siihen, että tuotettu materiaali on pankin kannalta suotuisaa, oli kyse sitten vastuullisuusraporteista, julkaisuista tai mainontamateriaaleista.

Tutkimuksen rajoitteet luovat myös mahdollisuuksia jatkotutkimukseen aiheen parissa. Esimerkiksi pitkittäistutkimuksena toteutettu vertailu pankkien talousosaamistoimintojen kehittymisestä mahdollisesti kuvaisi kattavammin pankkien eroja talousosaamistyössä. Lisäksi tutkimus on toteutettu poikittaistutkimuksena poikkeuksellisten taloudellisten shokkien vaikuttaessa pankkien toimintaympäristöön, joten pitkittäistutkimuksen avulla voisi paremmin arvioida, missä määrin pankit ovat talousosaamistyöllään pyrkineet reagoimaan haastavaan taloudelliseen ympäristöön. Työntekijähaastatteluja, asiakaskokemuksia tai muita rajoitetumman saavutettavuuden aineistoja hyödyntävä tutkimus puolestaan saattaisi tuoda myös pankkien toteuttamaan talousosaamistyöhön uusia mielenkiintoisia näkökulmia ja motiiveja, joita ei julkisen aineiston varassa pysty tutkia.

Lähteet

- Aktia. (2020). Historiamme. Noudettu 22.3.2023 osoitteesta <https://www.aktia.com/fi/aktiasta/historiamme>
- Amagir, A., Groot, W., Maassen van den Brink, H. & Wilschut, A. (2017). A review of financial-literacy education programs for children and adolescents. *Citizenship, Social and Economics Education*, 17(1), 56–80. <https://doi.org/10.1177/2047173417719555>
- Baron, D. P. (2001). Private Politics, Corporate Social Responsibility, and Integrated Strategy. *Journal of economics & management strategy*, 10(1), 7-45. <https://doi.org/10.1111/j.1430-9134.2001.00007.x>
- Bénabou, R., & Tirole, J. (2010). Individual and Corporate Social Responsibility. *Economica (London)*, 77(305), 1-19. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0335.2009.00843.x>
- Brüggen, E. C., Hogreve, J., Holmlund, M., Kabadayi, S. & Löfgren M. (2017). Financial well-being: A conceptualization and research agenda. *Journal of Business Research*, vol 79, 228-237. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2017.03.013>
- Carlin, B. I., & Robinson, D. T. (2012). What does financial literacy training teach us? *The Journal of economic education*, 43(3), 235-247. <https://doi.org/10.1080/00220485.2012.686385>
- Cole, S., Sampson, T. & Zia, B. (2011). Prices or Knowledge? What Drives Demand for Financial Services in Emerging Markets? *The Journal of Finance*, 66(6), 1933–1967. <https://doi.org/10.1111/j.1540-6261.2011.01696.x>
- Demirgüç-Kunt, A., Klapper, L., Singer, D., Ansar, S. & Hess, J. (2018). *The Global Findex Database 2017: Measuring Financial Inclusion and the Fintech Revolution*. Washington, DC: World Bank. doi:10.1596/978-1-4648-1259-0.
- Demirgüç-Kunt, A., Klapper L., Singer, D. & Ansar, S. (2022). The Global Findex Database 2021: Financial Inclusion, Digital Payments, and Resilience in the Age of COVID-19. *World Bank*. doi:10.1596/978-1-4648-1897-4
- Dunn, L. F. & Mirzaie, I. A. (2014). Consumer Debt Stress, Changes in Household Debt, and the Great Recession. *Ohio State University Working Paper*. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2331477>

- EPSI Rating. (2023). Pankki ja rahoitus 2023. Noudettu 24.10.2023 osoitteesta <https://www.epsi-finland.org/wp-content/uploads/2023/09/pankki-ja-rahoitus-2023-study-summary-1.pdf>
- Etelämäki, T. (2023). 84-vuotias nainen meni ostamaan Gigantista halpaa johtoa mutta tuli ulos satoja euroja köyhempänä: ”Kuinka moni muu joutuu tällaisen kohteeksi?”. *Helsingin Sanomat*. Noudettu 24.10.2023 osoitteesta <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000009911815.html>
- Euroopan parlamentin ja neuvoston asetetus (EU) N:o 1286/2014*. EUR-Lex. Noudettu 25.10.2023 osoitteesta <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/?uri=CELEX:32014R1286&from=EN>
- Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2014/65/EU*. EUR-Lex. Noudettu 25.10.2023 osoitteesta <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/?uri=CELEX:32014L0065>
- Euroopan unioni/OECD. (2022). *Financial competence framework for adults in the European Union*. Noudettu 24.11.2023 osoitteesta <https://www.oecd.org/daf/fin/financial-education/financial-competence-framework-for-adults-in-the-European-Union.pdf>
- Finanssiala. (2023). Julkaisut ja tutkimukset 2023: Pankkivuosi 2022. Noudettu 24.10.2023 osoitteesta https://www.finanssiala.fi/wp-content/uploads/2023/05/fa_pankkivuosi_2022-2.pdf
- Finanssivalvonta. (2010). *Standardi 4.4d: Likviditeettiriskin hallinta*. Noudettu 24.11.2023 osoitteesta <https://www.finanssivalvonta.fi/globalassets/fi/saantely/maarayskokoelma/standardit/4.4d/4.4d.std1.pdf>
- Finanssivalvonta. (2019). *Määräykset ja ohjeet 2/2019: Ohjeet stressitestauksesta*. Noudettu 30.3.2023 osoitteesta https://www.finanssivalvonta.fi/globalassets/fi/saantely/maarayskokoelma/2019/02_2019/mok-022019_fi.pdf
- Finanssivalvonta. (n.d.). *Valvottavaluettelo*. Noudettu 21.3.2023 osoitteesta <https://www.finanssivalvonta.fi/rekisterit/valvottavaluettelo/>
- Garon, S. M. (2012). *Beyond Our Means: Why America Spends While the World Saves*. Princeton University Press.

- Graneheim, U. H., Lindgren, B., & Lundman, B. (2017). Methodological challenges in qualitative content analysis: A discussion paper. *Nurse education today*, 56, 29-34. <https://doi.org/10.1016/j.nedt.2017.06.002>
- Hastings, J. S., Madrian, B. C. & Skimmyhorn, W. L. (2013). Financial Literacy, Financial Education, and Economic Outcomes. *Annual Review of Economics*, 5(1), 347-373. <https://doi.org/10.1146/annurev-economics-082312-125807>
- Intrum. (2019). *7th Annual Edition European Consumer Payment Report 2019*. Noudettu 24.11.2023 osoitteesta https://www.intrum.com/media/6901/intrum-ecpr-2019_final_.pdf
- Intrum. (2022). *9th Annual Edition European Consumer Payment Report 2021*. Noudettu 23.10.2023 osoitteesta <https://www.intrum.com/media/d5kbq1nf/intrum-ecpr-2021.pdf>
- Juhila, Kirsi. (2021). Koodaaminen. *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Noudettu 22.10.2023 osoitteesta <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/analyysitavan-valinta-ja-yleiset-analyysitavat/koodaaminen/>
- Kaiser, T., Lusardi, A., Menkhoff, L., & Urban, C. (2022). Financial education affects financial knowledge and downstream behaviors. *Journal of financial economics*, 145(2), 255-272. <https://doi.org/10.1016/j.jfineco.2021.09.022>
- Kaiser, T., & Menkhoff, L. (2017). Does Financial Education Impact Financial Literacy and Financial Behavior, and If So, When? *The World Bank economic review*, 31(3), 611-630. <https://doi.org/10.1093/wber/lhx018>
- Kalmi, P. & Ruuskanen, O. (2016). Suomalaiset pärjäävät taloudellisessa tietämyksessä ja käyttäytymisessä hyvin suhteessa muihin maihin. *Kansantaloudellinen aikakauskirja*, 112(1), 6-21. Noudettu 24.11.2023 osoitteesta https://www.taloustieteellinenyhdistys.fi/wp-content/uploads/2016/03/kalmi_ruuskanen.pdf
- Kalmi, P., & Ruuskanen, O. (2022). *Banks and credit unions as providers of financial literacy: A complex relationship*. <https://doi.org/10.4324/9781003144427-19>
- Kettunen, J. (2022). Pankkivuosi 2021. *Finanssiala ry*. Noudettu 6.3.2023 osoitteesta <https://www.finanssiala.fi/julkaisut/pankkivuosi-2021/>

- Klapper, L., El-Zoghbi, M. & Hess, J. (2016). *Achieving the Sustainable Development Goals: The Role of Financial Inclusion*. Noudettu 24.11.2023 osoitteesta https://www.cgap.org/sites/default/files/Working-Paper-Achieving-Sustainable-Development-Goals-Apr-2016_0.pdf
- Klapper, L., Lusardi A. & van Oudheusden, P. (2015). Financial Literacy Around the World: Insights from the Standard & Poor's Ratings Services Global Financial Literacy Survey. *Global Financial Literacy Excellence Center*. Noudettu 24.11.2023 osoitteesta https://gflec.org/wp-content/uploads/2015/11/3313-Finlit_Report_FINAL-5.11.16.pdf?x74722
- Kuchciak, I., & Wiktorowicz, J. (2021). Empowering financial education by banks: Social media as a modern channel. *Journal of risk and financial management*, 14(3), 1-23. <https://doi.org/10.3390/jrfm14030118>
- Kuisma, M. & Keskisarja, T. (2012). *Erehtymättömät: Tarina suuresta pankkisodasta ja liikepankeista Suomen kohtaloissa 1862-2012*. WSOY.
- Kuusterä, A. (1995). *Aate ja raha: Säästöpankit suomalaisessa yhteiskunnassa 1822-1994*. Otava.
- Kuusterä, A. (2002). *Lähellä ihmistä: Osuuspankkitoiminta 100 vuotta*. Otava.
- Laine, K., Ahonen, A. K. & Nissinen, K. (2020). Pisa 2018 talousosaaminen. *Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja*, 2020:18. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-827-4>
- Laki liikepankeista ja muista osakeyhtiömuotoisista luottolaitoksista 28.12.2001/1501*. Finlex. Noudettu 24.11.2023 osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2001/20011501>
- Laki luottolaitostoinnasta 8.8.2014/610*. Finlex. Noudettu 24.11.2023 osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20140610>
- Laki osuuspankeista ja muista osuuskuntamuotoisista luottolaitoksista 14.6.2013/423*. Finlex. Noudettu 24.11.2023 osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2013/20130423>

- Lassila, A. (2023). Syksyllä otetuista määrä-aikaisista sähkö-sopimuksista on tulossa monille kallis loukku. *Helsingin Sanomat*. Noudettu 23.11.2023 osoitteesta <https://www.hs.fi/talous/art-2000009344362.html>
- Lusardi, A. & Klapper, L. (2020). Financial literacy and financial resilience: Evidence from around the world. *Financial Management*, 2020(49), 689-614. <https://doi.org/10.1111/fima.12283>
- Lusardi, A. & Mitchell, O. S. (2014). The Economic Importance of Financial Literacy: Theory and Evidence. *Journal of Economic Literature*, 52(1), 5-44. <http://dx.doi.org/10.1257/jel.52.1.5>.
- Läspä, L. (2022). Muistisairaalle pariskunnalle myytiin tarpeeton lämmitys-järjestelmä yli 16 000 eurolla: ”Vanhempani eivät ymmärrä, mikä se on” – Yritys ei halua perua kauppaa. *Aamulehti*. Noudettu 23.11.2023 osoitteesta <https://www.aamulehti.fi/omaraha/art-2000008985623.html>
- Martín, R. A., & Sevillano, J. M. M. (2011). Cooperative and savings banks in Europe: Nature, challenges and perspectives. *Banks and bank systems*, 6(3), 121-135.
- Mieli Suomen Mielenterveys ry. (2022). *Resilienssi auttaa selviytymään*. Noudettu 24.11.2023 osoitteesta <https://mieli.fi/vahvista-mielenterveyttasi/mita-mielenterveys-on/resilienssi-auttaa-selviytymaan/>
- Muralidharan, K., Niehaus, P. & Sukhtankar, S. (2016). Building State Capacity: Evidence from Biometric Smartcards in India. *American Economic Review*, 106(10), 2895-2929. <http://dx.doi.org/10.1257/aer.20141346>
- Nordea Bank Oyj. (2023). *Pankkimuseo*. Noudettu 22.3.2023 osoitteesta <https://www.nordea.fi/henkiloasiakkaat/pankkimuseo.html>
- Nordnet, Talous ja Nuoret TAT, Suomen Ekonomit ja Suomen kauppakorkeakoulut (ABS) ry. (2019). *Tutkimus: Yli puolet suomalaisista pitää nuorten talousosaamisen tasoa huonona*. Noudettu 24.11.2023 osoitteesta <https://www.sttinfo.fi/tiedote/tutkimus-yli-puolet-suomalaisista-pitaa-nuorten-talousosaamisen-tasoa-huonona?publisherId=66144441&releaseId=69861877>

- OECD. (2005). *Recommendation on Principles and Good Practices for Financial Education and Awareness*. Noudettu 24.2.2023 osoitteesta <https://www.oecd.org/daf/fin/financial-education/35108560.pdf>
- OECD. (2016). *G20/OECD INFE Core competencies framework on financial literacy for adults*. Noudettu 24.11.2023 osoitteesta <https://www.oecd.org/finance/Core-Competencies-Framework-Adults.pdf>
- OECD. (2020). Money matters: Ensuring financial well-being. *Trends Shaping Education Spotlight, no. 20*. <https://doi.org/10.1787/e163b50e-en>.
- OECD. (2020). Recommendation of the OECD Council on Financial Literacy. *OECD/LEGAL/0461*. Noudettu 24.11.2023 osoitteesta <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0461>
- Oma Säästöpankki Oyj. (2023). Vuosikertomus 2022. Noudettu 22.3.2023 osoitteesta <https://sijoittaminen.omasp.fi/sites/default/files/sijoittajalle/OmaSp%20Vuosikertomus%202022.pdf>
- OP. (2019). Rahapuhetta: *Tutkimus suomalaisten suhtautumisesta oman talouden hallintaan*. Noudettu 24.11.2023 osoitteesta <https://www.op.fi/documents/20556/31515214/Rahapuhetta+-tutkimus/bef9bab2-734c-f1a3-87cf-80224937685d>
- Oppivelvollisuuslaki 30.12.2020/1214*. Finlex. Noudettu 10.2.2023 osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2020/20201214>
- Osakeyhtiölaki 21.7.2006/624*. Finlex. Noudettu 21.3.2023 osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2006/20060624>
- Osuuskuntalaki 421/2013*. Finlex. Noudettu 1.8.2023 osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2013/20130421>
- Patentti- ja rekisterihallitus. (2023), *Yritysten lukumäärät kaupparekisterissä*. Noudettu 15.4.2023 osoitteesta <https://www.prh.fi/fi/kaupparekisteri/yritystenlkm/lkm.html>
- Raijas, A. (2020). Kartoitus talousosaamisen edistämistoiminnasta Suomessa vuonna 2020. *Suomen Pankin yleistajuiset selvitykset A:121*. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:bof-202008272293>

- Raijas, A., Kalmi, P., Ranta, M. & Ruuskanen, O. (2020). Suomalaisten talousosaaminen : Analyysi 2000-luvulla tehtyjen tutkimusten ja selvitysten perusteella. *Suomen Pankin yleistajuiset selvitykset A:119*. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:bof-202004022056>
- Raijas, A. & Uusitalo, O. (2012). Nuoret ja talousosaaminen. *Kuluttajatutkimuskeskus*. Kuluttajatutkimuskeskuksen kirjoja 7. Noudettu 24.11.2023 osoitteesta <https://www.yumpu.com/fi/document/view/23993105/2012-kirja-nuoret-ja-talousosaaminen-raijas-uusitalo>
- S-Pankki Oyj. (2023). Vuosikertomus 2022. Noudettu 22.3.2023 osoitteesta <https://www.sttinfo.fi/ir-files/4521144/4188/4826/S%20Pankki%20Vuosikertomus%202022%20FI.pdf>
- Seitamaa-Hakkarainen, P. (2014). *Kvalitatiivinen sisällönanalyysi*. Noudettu 22.10.2023 osoitteesta <https://metodix.fi/2014/05/19/seitamaa-hakkarainen-kvalitatiivinen-sisallon-analyysi/>
- Sitra. (2022). *Tulevaisuussanasto: resilienssi*. Noudettu 24.11.2023 osoitteesta <https://www.sitra.fi/tulevaisuussanasto/resilienssi/>
- Street, J. (1960). Toward Economic Literacy—A Business and Education Cooperation. *The bulletin of the National Association of Secondary School Principals*, 44(258), 159-165. <https://doi.org/10.1177/019263656004425831>
- Suomen Pankki. (2021). Ehdotus Suomen talousosaamisen edistämisen kansalliseksi strategiaksi. *Suomen Pankin yleistajuiset selvitykset A:124*. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:bof-202101271065>
- Suomen Pankki. (2023) *Luottolaitosten markkinaosuudet*. Noudettu 24.11.2023 osoitteesta https://www.suomenpankki.fi/fi/Tilastot/rahalaitosten-tase-lainat-ja-talletukset-ja-korot/taulukot/rati-taulukot-fi/markkinaosuudet_luottolaitokset_fi/
- Svenska Handelsbanken AB. (2021). *Handelsbanken vetäytyy Suomesta*. Noudettu 22.3.2023 osoitteesta <https://news.alertir.com/shbfi/fi/node/514>
- Säästöpankkilaki 28.12.2001/1502*. Finlex. Noudettu 24.11.2023 osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2001/20011502>

- Säästöpankkiliitto osk. (2023). *Säästöpankkiryhmän toimintakertomus ja IFRS-tilinpäätös*. Noudettu 15.4.2023 osoitteesta <https://www.saastopankki.fi/fi-fi/saastopankkiryhma/taloudellinen-informaatio/taloudellinen-materiaali>
- Talous ja Nuoret TAT. (2019). *Mun elämä, mun rahat : Opettajien talousosaaminen, Tutkimus ja raportti 2019*. Noudettu 24.11.2023 osoitteesta <https://www.yumpu.com/fi/document/read/62371572/tat-mun-elama-mun-rahats>
- Tilastokeskus. (2023). *Suomen virallinen tilasto (SVT): Kansantalouden rahoitustilinpito*. Noudettu 24.11.2023 osoitteesta <https://www.stat.fi/tilasto/rtp>
- Thuneberg, M., Koivukangas, P. & Vesanen, M. (2011). *Tykkää taloudesta! Tutkimus nuorista ja taloudesta: Nuorisofoorumi 2011*. Noudettu 24.11.2023 osoitteesta <https://docplayer.fi/781909-Linkki-nuorten-talous-osaamiseen-nuorisofoorumi-2011.html>
- Valtioneuvosto. (2023). Vahva ja välittävä Suomi: Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma. *Valtioneuvoston julkaisuja*, 2023:58. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-763-8>
- Vilkko-Riihelä, A. & Laine, V. (2012). *Mielen Maailma: Psykologian perustiedot* (5., uudistettu painos). Sanoma Pro Oy.
- Vuori, Jaana. (2021a). Aineiston tuottaminen. *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Noudettu 22.10.2023 osoitteesta <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/laadullisen-tutkimuksen-prosessi/aineiston-tuottaminen/>
- Vuori, Jaana. (2021b). Laadullinen sisällönanalyysi. *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Noudettu 22.10.2023 osoitteesta <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/analyysitavan-valinta-ja-yleiset-analyysitavat/laadullinen-sisallonanalyysi/>
- Widdowson, D. & Hailwood, K. (2007). Financial literacy and its role in promoting a sound financial system. *Reserve Bank of New Zealand: Bulletin*, 70(2), 37-47.
- Yhdistyneet kansakunnat. (2022). *The 17 goals*. Noudettu 24.11.2023 osoitteesta <https://sdgs.un.org/goals>

Liite 2. Talousosaamisen edistämistoimet pankeissa

	Nordea	OP Ryhmä	Danske Bank	Säästöpankki	POP Pankki	Oma SP	Aktia	S-Pankki
Sidosryhmäyhteistyö	- Yrittyskylä - EtätET - Rahaviikko - 4H-yhteistyö - HDL Vamos-taloustaitohanke	- Yrittyskylä - EtätET - Rahaviikko - HYOL ry - Taloustaitokilpailu - HDL Vamos-taloustaitohanke - NYT Uskalla yrittää	- EtätET - Rahaviikko - HDL Vamos-taloustaitohanke	- Yrittyskylä - Rahaviikko	- EtätET - Rahaviikko	- Yrittyskylä	- Yrittyskylä	- Yrittyskylä - EtätET
Oppilaitosyhteistyö	- NYT Bisneskurssit - NYT Taloussankari - NYT Oman talouden eväät - työpajat	- NYT Bisneskurssit - Pankkivierailut - Luennot - Oppilaitosvierailut - NYT sijoittajakoulu - NYT Pikkuyritykset	- Oppilaitosvierailut - Talouskoulu-kokonaisuus - Oma talous haltuun talouskasvatushanke	- Oppilaitosvierailut - Mun ekat eurot - talouskoulu-kokonaisuus	- Oppilaitosvierailut - Luennot	- Oppilaitosvierailut - Oma Onni - pääOma - Luennot		
Asiakastilaisuudet, -koulutukset, -tapaamiset	- Webinaarit	- Yrittäjän talousvalmennus	- Paneelikeskustelut - Webinaarit	- Yrittäjän talousvalmennus - Webinaarit - Henkilökohtaiset asiakastapaamiset - Talousvalmennus-konsepti	- Naistenpäivän sijoitusilta - Henkilökohtaiset asiakastapaamiset - Webinaarit	- Suomen Asunto-neuvojien webinaari - Koulutuspäivä oman talouden hallintaan liittyen - Webinaarit	- Talouskoulu-webinaari - Wealth Plan -suunnitelma, henkilökohtaiset asiakastapaamiset	
Omistavien tahojen paikallinen vaikuttaminen		- Paikallisten osuuskuntien lahjoitukset		- Paikallisten säätiöiden lahjoitukset	- Paikallisten osuuskuntien lahjoitukset	- Paikallisten säätiöiden ja osuuskuntien lahjoitukset	- Paikallisten säätiöiden lahjoitukset	- Paikallisten osuuskuntien lahjoitukset
Kampanjat			- Naisten oman talouden hallinta - kampanja	- Hyviä tekoja	- Välitä viljelijästä - #Osuuskunta Elämää		- Talouskoulu	

Liite 3. Pankkien tuottamaa materiaalia talousosaamisen edistämiseksi

	Nordea	OP Ryhmä	Danske Bank	Säästöpankki	POP Pankki	Oma SP	Aktia	S-Pankki
Verkkosivuille tuotettu materiaali	- Uutiset - Artikkelit - Blogit - Verkko-oppaat	- Uutiset - Artikkelit	- Uutiset - Artikkelit - Blogit	- Uutiset - Artikkelit - Blogit	- Uutiset - Artikkelit - Blogit	- Artikkelit	- Talouskoulu- verkkomateriaalit	
Sosiaalinen media	- Sosiaalinen media - Vaikuttajayhteistyö	- Sosiaalinen media	- Sosiaalinen media	- Sosiaalinen media - TikTok	- Vaikuttajayhteistyö		- Sosiaalinen media - Vaikuttajayhteistyö	
Video- ja äänimedia	- Youtube-videot - Podcast	- Youtube-videot - Podcast	- Podcast	- Youtube-videot - Podcast	- Podcast		- Talouskoulu-videot	
Tutkimustoiminta	- Tutkimukset ja selvitykset	- Kyselytutkimukset	- Kyselytutkimukset - Raportti taloustaitojen kehittämisestä	- Kyselytutkimukset				
Pankkipalveluihin liitännäiset, asiakkuutta edellyttävät palvelut/materiaalit	- Säästölipas-palvelu				- Asiakaslehti	- OmaVara-palvelu		- Säästäjä-palvelu